

АНАЛИЗА НА РОДОВИТЕ (НЕ)ЕДНАКВОСТИ

НИЗ ПРИЗМАТА НА МЛАДИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Родова анализа на перцепциите за родовите стереотипи, предрасуди и нееднаквости на младите лица во Северна Македонија

British Embassy
Skopje

UKaid
from the British people

Национален младински совет
на Македонија

РЕЗИМЕ

Во Република Северна Македонија има недостаток од истражувања за ставовите на младите лица во однос на родовата еднаквост. Оваа студија се фокусира на родовата сензибилност на младите, односно родовите стеротипи и предрасуди кои ги имаат младите лица и нивното влијание врз зајакнувањето на родовите нееднаквости во општеството.

Во студијата се прави обид да се оцени степенот на препознавањето на родовите нееднаквости во секојдневното живеење од страна на младите лица, како и да се разберат нивните ставови, перцепциите и мислењата за положбата на жените, мажите и небинарните родови идентитети во Република Северна Македонија.

ИЗДАВАЧ:

Национален младински совет на Македонија
Ул. Вељко Влаховиќ 7/1-1, 1000 Скопје
www.nms.org.mk
info@nms.org.mk

Здружение за еднакви можности Мрежа Стела

Ул. Архиепископ Доситеј бр. 39-16 Чаир, Скопје
www.stella.mk
info@stella.mk

ЗА ИЗДАВАЧОТ:

Филип Ивковски, в.д. Претседател
Наташа Димова, Претседателка

УРЕДНИЧКА:

Мариана Ангелова

АВТОРКА:

Љупка Трајановска

ИСТРАЖУВАЧКИ ТИМ:

Наташа Павиќевиќ - Стојменовска
Николина Николовска

СОРАБОТНИЦИ:

Мариана Ангелова, Александра Филипова, Сара Миленковска

ЛЕКТУРА:

Валентина Јошевска

ДИЗАЈН:

Илија Станковски

ГОДИНА НА ИЗДАВАЊЕ:

2023, Скопје

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ	1
ВОВЕД	5
МЛАДИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ	8
КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА	12
МЕТОДОЛОГИЈА И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	17
<i>ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО</i>	17
<i>МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО</i>	17
<i>ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ ВО СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ И АНАЛИЗА</i>	20
<i>КЛУЧНИ НАОДИ</i>	21
РОДОВА АНАЛИЗА НА ПЕРЦЕПЦИИТЕ И СТАВОВИТЕ ЗА РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ НА МЛАДИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	23

СОДРЖИНА

<i>КОЛКАВА Е СВЕСТА НА МЛАДИТЕ ЗА РОДОВАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ?</i>	24
<i>РОДОВИ СТЕРЕОТИПИ: ИНФОРМИРАНОСТ, СВЕСНОСТ И ИСКУСТВА НА МЛАДИТЕ</i>	27
<i>ДАЛИ МЛАДИТЕ ПРАКТИКУВААТ РОДОВО (НЕ)СТЕРЕОТИПНО РАЗМИСЛУВАЊЕ?</i>	33
<i>ОДНЕСУВАЊЕ, ЕМОЦИИ, СПОСОБНОСТИ И ИЗГЛЕД</i>	33
<i>ИЗБОР НА ОБРАЗОВАНИЕ</i>	37
<i>ПАЗАР НА ТРУД</i>	41
<i>ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ И УЧЕСТВО ВО ДОНЕСУВАЊЕТО ОДЛУКИ</i>	46
<i>ГРУЖА ЗА ДОМОТ И СЕМЕЈСТВОТО</i>	49
<i>КАКО ДА СЕ ПОДОБРИ СТАТУСОТ НА ДЕВОЈКИТЕ/ЖЕНИТЕ ВО ОПШТЕСТВОТО?</i>	53
<i>ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ</i>	55

ВОВЕД

Родовата еднаквост е клучен приоритет и заложба на Република Северна Македонија. Со пристапување кон Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ) во 1991 година и потпишувањето на Пекиншката декларација и Платформата за акција во 1995 година, државата се обврза да го подобри статусот на жените и да придонесе кон нивно зајакнување во јавниот и во приватниот живот. Дополнително, како земја кандидатка за членство во Европската Унија, Северна Македонија се обврза да постигне де јуре и де факто родова еднаквост и да обезбеди целосен развој и унапредување на правата на жените.

Како еден од позначајните стратешки документи од областа на родовата еднаквост, Закон за еднакви можности на мажите и жените за првпат е донесен во 2006 година, со негови измени и дополнувања во 2012 и 2014 година. Главната цел на Законот за еднакви можности на жените и мажите е воспоставување на еднаквите можности на жените и мажите во сите сфери на општественото делување (политичката, економската, социјалната, образовната, културната, здравствената, граѓанската) и ги содржи основите дефиниции за еднаква застапеност и вклучување во главните текови на општествениот живот. Тука се надоврзуваат Стратегијата за родова еднаквост 2013 – 2020, како и Стратегијата за родова еднаквост 2022 – 2027¹ (Службен весник на Република С. Македонија бр. 170/22). Тековната Стратегија за родова еднаквост е основен стратешки документ на РС Македонија со кој се воспоставува сеопфатна рамка со активности за унапредување на родовата еднаквост. Стратегијата ги истакнува нееднаквостите на пазарот на трудот, родовиот јаз како и неплатената работа на жените и девојките, важноста од вклучување на жените и девојките во заштитата на животната средина и справувањето со климатските промени, но ја нагласува и потребата од поактивно вклучување на жените во политиката и на позициите за донесувачки на одлуки. Сексизмот и сексистичкото однесување се идентификувани како директни причинители за насилството врз жените и девојките, а родовите стереотипи и предрасуди ги обликуваат нормите, однесувањето и очекувањата на мажите и момчињата што доведува до сексистички акти. Младите во стратегијата се директно таргетираны во областа образование, со предвидено преземање активности за вклучување на девојчињата од ранливите групи и поттикнување на младите девојчиња да избираат подобро платени професии, во кои статистички се позастапени мажите. Дополнително, стратегијата предвидува целосно воспоставување на програмата за ССО во сите училишта со што се предвидува долгорочно намалување на родовите нееднаквости во општеството.

1. Стратегија за родова еднаквост 2022-2027, достапна онлајн на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82_2022_2027.pdf

Документот што треба значително да придонесе кон унапредување на родовата еднаквост е Предлог-законот за родова еднаквост, кој има за цел да обезбеди остварување потполна родова еднаквост во сите сфери на јавниот и на приватниот живот со зајакнување на положбата и статусот на жената во општеството и овозможување еднакви можности за остварување на сите права преку унапредување на родовата еднаквост; особено од аспект на сузбивање родови стереотипи и предрасуди - креирање и спроведување на мерките и алатките/активностите за родова еднаквост се водат од начелото на сузбивање на родовите стереотипи и предрасуди кои се засноваат врз идејата за инфериорност на жените и врз стереотипните улоги на жените и мажите. Со Законот за спречување и заштита од дискриминација² усвоен кон крајот на 2020 година се уредуваат облиците и видовите дискриминација, како и постапките за заштита од дискриминација и го дефинира начелото на еднаквост како начело според кое сите луѓе се рамноправни, односно изедначени во уживањето и остварувањето на сите права и слободи. Со членот 5 од овој закон „се забранува секоја дискриминација врз основа на раса, боја на кожа, потекло, национална или етничка припадност, пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет, припадност на маргинализирана група, јазик, државјанство, социјално потекло, образование, религија или верско уверување, политичко уверување, друго уверување, попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, лично својство и општествен статус или која било друга основа.“

Дополнително, во април 2022 година донесена е и Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022 – 2026³, која се заснова на начелото на интерсекционалност, односно ги опфаќа сите различни аспекти од човековиот идентитет кои се меѓусебно поврзани и испреплетени на различни нивоа и димензии. Повеќекратната и интерсекциската дискриминација кај нас се адресира преку работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Не помалку важно е и донесувањето Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство⁴ од 2021 година, во кој е пропишано дека мерките, активностите и услугите за превенција и заштита на жените од родовото засновано насилство и семејното насилство, треба да бидат родово одговорни и да ги препознаваат карактеристиките и разликите кои произлегуваат од родовите улоги на жените и мажите за да може резултатите на мерките, активностите и услугите да придонесат за родова еднаквост (чл. 9).

2. Закон за спречување и заштита од дискриминација, достапен онлајн на <https://www.mtsp.gov.mk/content/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B-D%D0%B7%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0.pdf>

3. Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026, достапна онлајн на https://www.mtsp.gov.mk/-content/pdf/2022/strategija_/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B0%20%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%20%D0%B8%20%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%20%202022-2026.pdf

4. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, достапен онлајн на <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/1a28a922f364401e94935d4d694b9d75.pdf>

Во 2019 година, Советот на Европа во Препораката за спречување и борба против сексизмот⁵ истакна дека сексизмот како манифестација на историски нееднаквите односи на моќ помеѓу мажите и жените, го спречува јакнењето на жените и девојките, додека родовите стереотипи и предрасуди ги обликуваат нормите на однесување на момчињата и мажите што води до дискриминирачко однесување и сексистички акти.

Дополнително, распространетоста на различните манифестации на сексизам е тесно поврзана со постојаните тешкотии во постигнувањето родова еднаквост. Истанбулската конвенција пак, која е ратификувана од РС Македонија и стапи на сила во 2018 година, ги повикува земјите членки „да промовираат промени во социјалните и културните модели на однесување на жените и мажите со цел искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и сите други практики кои се засноваат на идејата за инфериорност на жените или стереотипните улоги на жените и мажите“.

Повеќе истражувања и анализи⁶ покажаа дека образовниот систем во Република Северна Македонија изобилува со учебници полни со стереотипи и дискриминација најчесто насочени кон жените, но и кон сите лица кои не живеат според родовите норми и улоги. Имајќи предвид дека учебниците ги рефлектираат нормите и вредностите на едно општество, тие можат да бидат и политичко средство со селектирање, испуштање или искривено прикажување на содржините. Оттука, присуството на родови стереотипи во учебниците, може да биде основа за дискриминаторски практики и одржување на нерамноправната положба на жените во општеството⁷.

Државата, и покрај сите долгогодишни напори, сè уште нема формално сексуално образование во основните и средните училишта. Некои од главните бенефити од воведување на ССО во училиштата се токму и развивањето на свеста за штетните индивидуални и општествени последици од дискриминацијата врз основа на родов идентитет и сексуална ориентација, а со тоа и зајакнување на родовата еднаквост. Во текот на 2020/21 година беше изработена и прилагодена на возраста предлог-наставна програма, која БРО ја усвои како иницијална програма за изведување пилот-настава со ученици од 9-то одделение во учебната 2021/22 година. Во 2021 година, врз доброволна основа беше спроведена и неколкудневна обука на наставници кои се вклучија и во реализацијата на пилот-програмата⁸. Изработена е и Нацрт-национална стратегија за ССО за периодот 2023-2028 година која сè уште не е усвоена.

5. Препорака CM / Rec (2019), достапна онлајн на <https://rm.coe.int/prems-055519-gbr-2573-cm-rec-2019-1-web-a5-v2-mk/168096a30a>

6. С. Симоновска (2022) Родова анализа на учебници - Општество за V одделение и Ликовно за VII одделение; И. Цветковиќ (2021), Родова анализа на учебниците за основно образование; Б. Котевска, (2016) Стереотипи, предрасуди и дискриминација во образованието: Фокус на учебниците за основно образование“; Д. Дрндаревска (2010) Анализа на претставување на родот, родовата еднаквост и недискриминација на учебникот „Етика во религиите“ за V одделение;

7. Симоновска, С. (2020) Анализа за присуството на родови стереотипи во наставни материјали на македонски наставен јазик со препораки за носители на одлуки. Скопје: Институт за човекови права.

8. ХЕРА (2023), Истражување за ставовите на наставниците за воведување на ССО во основното образование пред и по пилотирањето на програмата, достапно онлајн на <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2023/06/Istrazhuvan-je-Stavovi-na-nastavnici-za-SSO-mk.pdf>

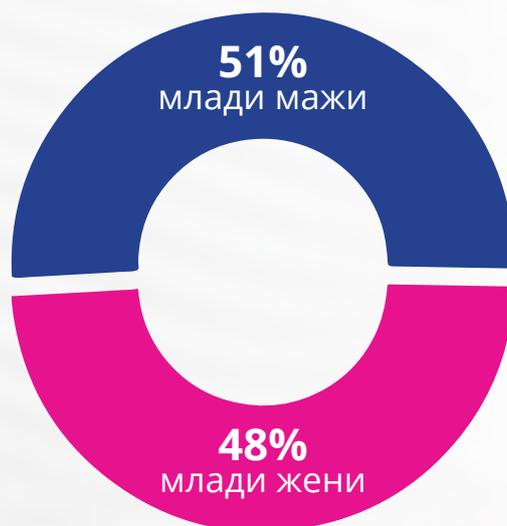
МЛАДИНСКИТЕ ПОЛИТИКИ И РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ ВО РСМ

Младите имаат специфична улога во општеството и се соочуваат со специфични предизвици. Адоlescенцијата, пак, е клучен период во кој родовите норми се консолидираат и адоlescентите развиваат ставови за родовата еднаквост, но и прифаќаат родови улоги, засновани на родови стереотипи, кои се основа за нивните понатамошни животни избори и одлуки. Родовите разлики стануваат поизразени во адоlescенцијата.

Поради распространетите родови норми адоlescентките се соочуваат со непропорционален товар на неплатена работа, очекувања за рано стапување во брак, ризици од рана бременост, како и сексуално и родово засновано насилство. Родовите норми негативно влијаат и врз адоlescентите. Па така, нормите околу машкоста кои поттикнуваат преземање ризик, на пример се поврзани со повисоки стапки на смртност поради повреди на патиштата и убиства кај постарите адоlescенти⁹. Низ светот, младите жени продолжуваат да се соочуваат со родова дискриминација, маргинализација и насилство, вклучително и нееднаков пристап до образование и можности за лидерство и учество.

Во 2018 година, по иницијатива на Клубот за младински прашања и политики во Собранието на Република Северна Македонија започна процес за креирање Закон за млади. Процесот следуваше по втор пат, откако во 2011 година од страна на државата, а на барање на младинскиот сектор, тогашниот Предлог-закон за млади беше повлечен. Според законот за младинско учество и младински политики на РС Македонија под „млади“ се подразбираат лица на возраст од 15 до 29 години.

Според податоците од последниот попис на населението во Република Северна Македонија¹⁰ од 2021 година објавени од Државниот завод за статистика, вкупното резидентно население во РС Македонија изнесува 1 836 713 граѓани од кои 17,8% го сочинува младото население на возраст од 15 до 29 години, од кои 167 284 млади мажи и 159 449 млади жени.

Графикон 1. Младо население по пол

9. Gender equality, UNICEF, достапно онлајн на <https://data.unicef.org/adp/snapshots/gender-equality/>

10. Извор: Државен завод за статистика, Попис на население 2021, достапно онлајн на https://makstat.stat.gov.mk/PX-Web/pxweb/mk/MakStat/Mak-Stat_Popisi_Popis2021_NaselenieVkupno_Naselenie_VozrastPol/T1018P21.px/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

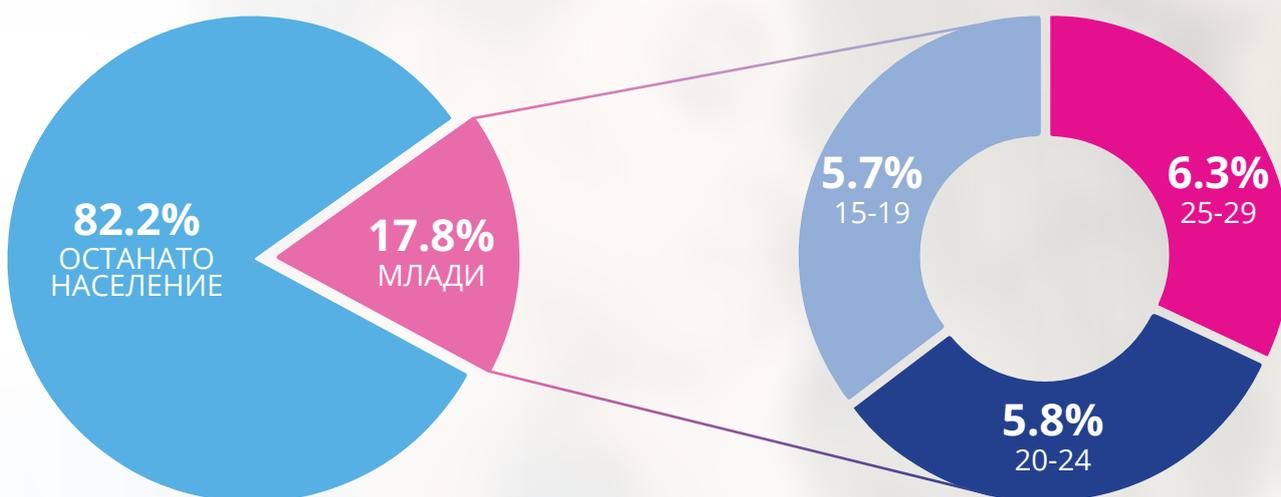
Резидентно население во Република Северна Македонија, по возрастни групи, по пол, Попис 2021

Пол Возрасни групи	Вкупно	Процент од вкупно население	Мажи	Жени
15 - 19	104 035	5,6%	53 405	50 630
20 - 24	106 553	5,8%	54 525	52 028
25 - 29	116 145	6,3%	59 354	56 791

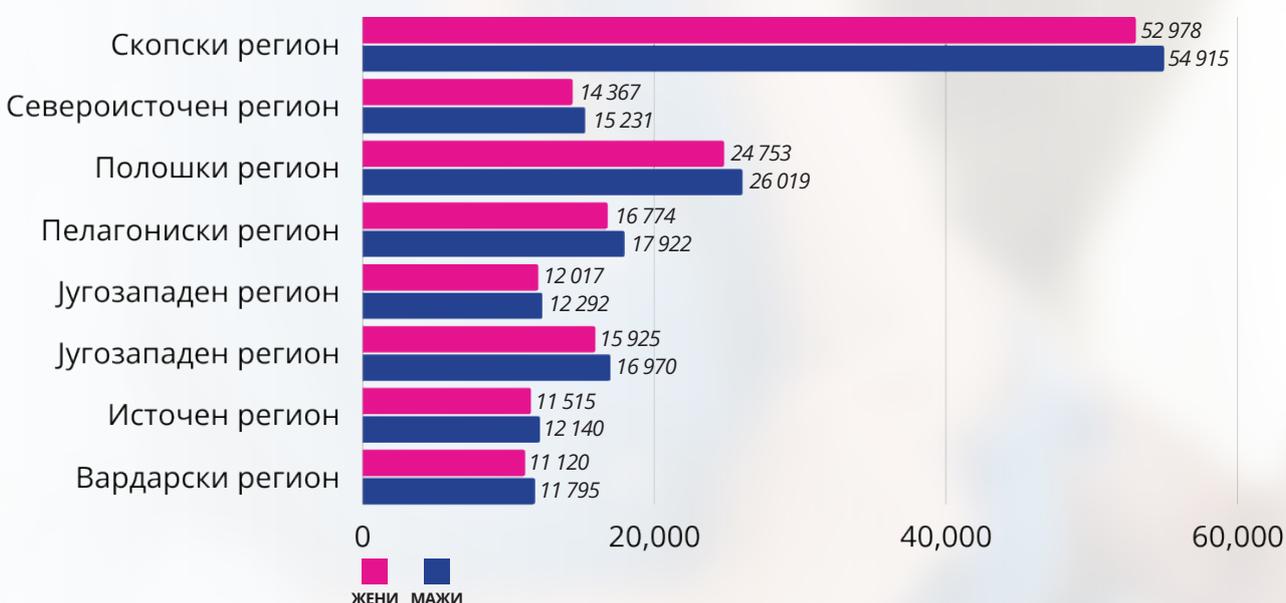
Табела 1. Резидентно младо население на РС Македонија, по пол, по возрастни групи, Попис 2021 (ДЗС)

Најголем број на младо население ѝ припаѓа на возрастната група 25-29, по што следи 20-24 и најмалку млади во Северна Македонија има од возрастната група 15-19, односно адолесценти.

Распределба на младо население по возрастни групи

Графикон 2. Застапеност на младо население по возрастни групи

Графикон 3. Вкупно резидентно население на возраст 15-29 по пол, по региони

Родовата перспектива е нераскинлив аспект на младинските активности и проекти, затоа тоа е првиот чекор да се идентификуваат начините на кои се внесени и третирани содржините поврзани со родовите прашања, како во младинските активности и политики, така и во односите помеѓу луѓето вклучени во активностите и процесите на креирање политики.

Во Република Северна Македонија во изминатите години се забележува значителен напредок во директното вклучување на младите во креирањето политики за поддршка на младите, во сите сегменти на општеството: младинско учество, политички, економски и социјален развој, пазар на труд, волонтерство итн. На ниво на политики се постигна значителен успех со донесувањето на Законот за младинско учество и младински политики¹¹ (ЗМУМП) во 2020 година. Прво од основните начела на ЗМУМП е начелото на „еднаквост, еднакви можности и забрана од дискриминација“, но сепак родовата еднаквост и родовата дискриминација не се дефинирани со овој закон и не се забележува соодветно инкорпорирање на родовата перспектива во него.

Јазикот кој се користи во ЗМУМП е родово неутрален, а во членот 4 се наведува дека „изразите, употребени во овој закон кои се родово определени, се користат неутрално и се однесуваат еднакво на лица од машки и женски пол“¹². Ова ни покажува дека ЗМУМП не ги препознава и адресира специфичните потреби на момчињата и девојчињата и не предвидува посебни мерки со кои би се зајакнала родовата еднаквост помеѓу младите лица.

Родовата еднаквост не добива соодветно внимание ниту во новата Нацрт-национална стратегија за млади¹³, односно ниту една стратешка цел нема фокус на зајакнување на родовата еднаквост. За споредба, во Стратегијата за млади на Европската Унија 2019 – 2027¹⁴ родовата еднаквост е втора клучна цел, односно земјите од Европската Унија се стремат да обезбедат „еднаквост на сите родови и родово сензитивни пристапи во сите области од животот на една млада личност“.

На европско ниво, родовата еднаквост кај младите е грижа на младинскиот сектор на Советот на Европа уште од неговото создавање. Најголем придонес секако имаат младинските организации, кои постојано придонесуваат темата да биде ажурирана во програмата на активности на Европските младински центри. Стратегијата за родова еднаквост 2018-2023 година на Советот на Европа¹⁵ во себе ги содржи следните шест стратешки области:

11. Закон за младинско учество и младински политики, Службен весник на РСМ бр. 10/2020, достапен онлајн на <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/862649465cf4432aadcb4119f52bfd81.pdf>

12. Ibid. Член 4

13. Нацрт-национална стратегија за млади на Северна Македонија, достапна онлајн на <https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=newdocumentdetails&detailid=48>

14. Стратегија за млади на Европската Унија 2019 – 2027, достапна онлајн на https://youth.europa.eu/strategy_en

15. Стратегија за родова еднаквост 2018-2023 година на Советот на Европа, достапна онлајн на <https://rm.coe.int/prems-093618-gbr-gender-equality-strategy-2023-web-a5/16808b47e1>

- Спречување и борба против родовите стереотипи и сексизмот.
- Спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство.
- Да им се обезбеди еднаков пристап на жените до правдата.
- Да се постигне балансирано учество на жените и мажите во политичкото и јавното одлучување.
- Да се заштитат правата на жените и девојчињата мигранти, бегалци и баратели на азил.
- Да се постигне вклучување на родовата перспектива во сите политики и мерки (вклучително и младинските политики).

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА

За потребите на оваа анализа потребно е да ги појасниме концептите според кои се водиме. *Родот ги опфаќа општествено конструирани улоги, однесувањата, активностите, атрибутите и можностите кои секое општество ги смета за соодветни за мажи и жени, момчиња и девојчиња и луѓе со небинарни идентитети.* Родот е релациски и покажува како мажите/момчињата, жените/девојките и луѓето со небинарни идентитети комуницираат едни со други и со светот околу нив. Поради својата социјална конструкција, родот варира низ контексти, простори и време, бидејќи поединците конструираат различни улоги и идентитети кои се обликувани од пошироките економски, политички и социјални околности (СЗО)¹⁶. Родот е во интеракција со, но се разликува од, *полот кој ги претставува биолошките и физиолошките разлики меѓу мажите и жените.* На пример, разликите во хормоните, разликите во половите органи и сл. Сепак, како и во општеството, така и во ова истражување, полот и родот се заемно испреплетени категории и нивното значење зависи од индивидуалните перцепции на испитаниците/испитаничките во истражувањето. Родот и полот се поврзани, но се разликуваат од родовиот идентитет. *Родовиот идентитет се однесува на длабоко почувствуваното, внатрешно и индивидуално искуство за родот на една личност, кое може, но не мора да одговара на физиологијата на личноста или на назначениот пол при раѓање*¹⁷.

Родовата еднаквост е концепт во кој жените и мажите, девојчињата и момчињата имаат еднакви услови, третман и можности за остварување на нивниот целосен потенцијал, човековите права и достоинството еднакво придонесуваат кон (и имаат корист од) економскиот, социјален, културен и политички развој. Родовата еднаквост подразбира дека се земаат предвид интересите, потребите и приоритетите и на жените и на мажите и на девојчињата и момчињата, согледувајќи ја различноста на различните групи и дека сите човечки суштества се слободни да ги развиваат своите лични способности и да прават избор без ограничувањата поставени од стереотипите и предрасудите за родовите улоги¹⁸. Меѓутоа, родовата еднаквост може да се однесува и на пошироки поими за еднаквост во однос на родовиот идентитет (социјални очекувања и норми поврзани со маскулинитетот и феминитетот) и сексуалната ориентација¹⁹.

Секој поединец има различни убедувања, верувања, искуства, способности, изглед итн. Сепак, одредени луѓе и групи имаат поголема веројатност да искушат стереотипи, предрасуди и дискриминација од одредени поединци и/или групи поради одредени нивни карактеристики.

16. Светска здравствена организација (2020), достапно онлајн на https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

17. Ibid.

18. УНИЦЕФ 2017, достапно онлајн на <https://www.unicef.org/rosa/media/1761/file/Genderglossarytermsandconcepts.pdf>

19. Родова еднаквост и родова интеграција, Совет на Европа, достапно онлајн на <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/gender-equality-and-gender-mainstreaming#25>

Тие може да се појават поради нивните: пол, род, родов идентитет или изразување, способности/попречености, возраст, економски статус, етничка припадност и/или раса, национално потекло, физички изглед, верска припадност итн. Стеротипите всушност потекнуваат од јасно осмислени политички стратегии - како резултат на институционализирани политики засновани врз негативни стереотипи - (економската поделба - во однос на социјалната држава - стереотипизирањето на сиромашните луѓе итн.).

Оваа анализа се води од претпоставката дека родовите нееднаквости во сите области од човековото живеење во голема мера се предизвикани од родовите стереотипи и предрасуди, кои се формираат уште во адолесцентските години.

Родовите стереотип потекнуваат од бинарното, односно поставувањето на човековата природа како дуална - разум и емоции, маж и жена и сл. Според Канцеларијата на високиот комесар за човекови права (OHCHR) *„Родовите стереотипи претставуваат генерализирано гледиште или предрасуди за атрибутите или карактеристиките, или за улогите кои се или треба да ги поседуваат, или да ги извршуваат жените и мажите. Родовиот стереотип е штетен кога го ограничува капацитетот на жените и мажите да ги развиваат своите лични способности, да ги извршуваат своите професионални кариери и/или да прават избор за нивниот живот.“*²⁰

За потребите на ова истражување ќе користиме една посеопфатна дефиниција - *„Родовиот стереотип се дефинира како регенерализација на карактеристиките, разликите и атрибутите на одредена група врз основа на нивниот род. Родовите стереотипи создаваат широко прифатени предрасуди за одредени карактеристики или особини и ја овековечуваат идејата дека секој род и поврзаните однесувања се бинарни.“* Според оваа претпоставка, ако мажот или жената постапуваат поинаку од тоа како се очекува нивниот пол да се однесува, постои исклучување од страна на општеството.

Како што нашето општество се движи кон поширок конструкт за тоа „што значи род“, на поединците кои се заглавени во оваа бинарна идеја за родот, им е тешко да ги разберат лицата кои не се вклопуваат во строгата родова дихотомија или воопшто не се идентификуваат со ниту еден род²¹. Родовите стереотипи комбинирани и вкрстени со други стереотипи имаат непропорционално негативно влијание врз одредени групи луѓе.

Подолу се споделени основните видови родови стереотипи²² во едно хетеронормативно, бинарно општество:

20. Gender stereotyping - OHCHR and women's human rights and gender equality, достапно онлајн на <https://www.ohchr.org/en/women/gender-stereotyping>

21. Gender equality law centre, достапно онлајн на <https://www.genderequalitylaw.org/gender-stereotyping>

22. What are gender roles and stereotypes?, достапно онлајн на <https://www.plannedparenthood.org/learn/gender-identity/-sex-gender-identity/what-are-gender-roles-and-stereotypes>

- **Карактеристики на личноста** - На пример, од жените често се очекува да бидат приспособливи и емотивни, додека од мажите обично се очекува да бидат самоуверени и агресивни.
- **Грижа за домот и семејството** - На пример, некои луѓе очекуваат дека жените ќе се грижат за децата, ќе готват и ќе го чистат домот, додека мажите ќе се грижат за финансиите, ќе работат на автомобилот и ќе ги поправаат апаратите во домот.
- **Професии** - Некои луѓе, врз основа на вкоренетиот родово несензитивен јазик, брзо претпоставуваат дека наставниците и медицинските сестри се жени, а дека пилотите, лекарите и инженерите се мажи.
- **Физички изглед** - На пример, од жените се очекува да бидат слаби и грациозни, додека од мажите се очекува да бидат високи и мускулести. Од мажите и жените исто така се очекува да се облекуваат и да се дотеруваат на начини кои се стереотипни за нивниот род - мажите носат панталони и кратки фризури, жените се облечени во фустани и се нашминкани).

Кога поединците не се усогласуваат со општествените родови стереотипи, резултатот може да доведе до дискриминација или да создаде нееднаков или нефер третман.

Во рамките на ова истражување предрасудите се дефинирани/третирано како *„негативни верувања и ставови, формирани врз основа на стереотипи, кои не се засноваат на познавања и сериозно размислување, туку претставуваат неосновано и неаргументирано мислење“*. Оваа анализа ги адресира следниве видови предрасуди:

- **Аблизам:** негативни ставови засновани на физички и/или интелектуални способности/попречености на поединците;
- **Расизам:** негативни ставови за припадници на одредена, раса, етничка припадност и/или култура;
- **Ејџизам:** негативни ставови засновани на возраст/возрасни групи, обично насочени кон млади и/или стари лица;
- **Ксенофобија:** негативни ставови за национално потекло на поединците и/или групите;
- **Хомофобија:** негативни ставови кон припадниците на заедницата ЛГБТИ+ заедницата итн.
- **Сексизам:** негативни ставови засновани на пол, родов идентитет и/или родово изразување на поединците.

Сексизмот и сексистичкото однесување се извршуваат на индивидуално, институционално и структурно ниво и имаат штетен ефект на сите три нивоа. Терминот сексизам произлегува од „вториот бран“ феминизам од 60-тите до 80-тите на минатиот век и беше дефиниран како верување дека еден пол е супериорен или повреден од другиот пол.

Родовите стереотипи и својствените предрасуди ги обликуваат нормите, однесувањето и очекувањата на мажите и момчињата, и тоа доведува до сексистички акти. Сексизмот претставува пречка за јакнење на жените и девојките, кои се непропорционални под влијание на сексистичкото однесување. Концептот на сексизам првично беше формулиран за да се подигне свеста за угнетувањето на девојчињата и жените, но во почетокот на 21-от век беше проширен, па така во рамките на ова истражување сексизмот претставува угнетувањето врз основа на кој било род, вклучувајќи мажи и момчиња, интерсексуални луѓе и трансродови луѓе.

Стереотипите, предрасудите и дискриминацијата често произлегуваат од:

- Патријархалното воспитување и образование;
- Нееднаквости во општеството;
- Идеи, претпоставки, верувања и ставови за други луѓе/групи, најчесто стекнати или научени под влијание на семејството, на пријателите, на врсниците и/или на медиумите,
- Затвореноста кон различностите, кон поинаквите/различните од нас луѓе, различните идеи, различните начини на живеење и сл.

Родовата дискриминација се јавува кога некое лице е третирано негативно или нееднакво, му се ускратуваат одредени можности и права и/или кон лицето се има предрасуда врз основа на неговиот/нејзиниот пол или родов идентитет. Неповолната положба на жените, девојките и девојчињата, ученичките, студентките, спортистките, работничките, волонтерките, жените Ромки, жените припаднички на ЛГБТИ-заедницата, жените жртви на родово засновано насилство во онлајн и офлајн просторот, жените со попреченост, жените на позиции за донесувачки на одлуки укажува на потребата од интерсекционален пристап во справувањето со родовите нееднаквости. Со цел да ги разбереме постојните бариери и предизвици поврзани со родот, возраста и маргинализацијата со кои се соочуваат засегнатите страни, во ова истражување, се гледа на родот од објективот на интерсекционалност со цел да се развие длабоко разбирање на општествените нееднаквости, вклучувајќи ги заедниците и системите во кои живееме, се образуваме, работиме, а преку карактеристиките на родот, возраста и социјалната маргинализација.

Оваа анализа се фокусира на младите на возраст од 15 до 29 години. Се водиме од тоа дека „младите“ не се хомогена група и дека постојат многу подгрупи во оваа широка возрасна категорија (т.е. млади жени наспроти млади мажи, адолесцентни девојки наспроти млади жени и млади жени со попреченост наспроти млади мажи). За да бидеме ефективни во работењето со младите луѓе во сета нивна различност, ние мора да работиме на подобро разбирање кои се тие во даден контекст и да дизајнираме и имплементираме насочени интервенции кои се обидуваат да одговорат на нивните специфични потреби.

Интерсекционалноста е корисна за разбирање како аспектите на економските, политичките и социјалните идентитети и статуси на поединците и групите се преклопуваат за да создадат различни искуства на привилегии, маргиналност, дискриминација и/или ранливост. Примери на социјални категории кои се вкрстуваат за да дефинираат различни идентитети се родот, возраста, класата, попреченоста, географската локација, статусот на миграција, физичкиот изглед, расата, религијата, сексуалноста и сексуалната ориентација. Овие категории се општествено конструирани и динамични, а не вродени, што значи дека се променливи. Како вкрстен концепт, интерсекционалноста исто така се фокусира на нерамнотежата на моќта и меѓу општествените групи кои се репродуцираат и одржуваат преку економските, политичките и социјалните закони и политики, како и преку организации и институции. Интерсекционалноста обезбедува поцелосно разбирање за тоа како маргинализацијата им нанесува неповолна положба на некои групи во однос на другите и зошто тие недостатоци се поврзани со неповолни состојби и исходи во општеството. Сите форми на нееднаквост меѓусебно се зајакнуваат и затоа мора да се анализираат и да се решат истовремено за да се спречи една форма на нееднаквост да зајакне друга.

МЕТОДОЛОГИЈА И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Цели на истражувањето

Главната цел е да открие на кој начин може да ги поддржи и поттикне младите девојки и жените на возраст од 15 до 29 години во Република Северна Македонија да станат поактивни во општеството и да креира еднаков пристап до можностите во јавниот живот на земјата, во приватниот сектор и со тоа во процесот на донесувањето одлуки на локално и на национално ниво.

Анализата се фокусира на:

- Дали и колку се младите родово сензитивни и дали го разбираат концептот на родова еднаквост;
- Колкаво е нивото на свест кај младите лица за постојните родови стереотипи и предрасуди;
- Кои се изворите од каде што потекнуваат родовите предрасуди и стереотипи;
- Дали и во која мера младите ги одржуваат родовите стереотипи;
- Во кои области од живеењето се најзастапени родовите стереотипи кај младите;
- Какви се личните искуства на младите со родово стереотипното однесување насочено кон нив;

Методологија на истражувањето

Методолошкиот пристап што се користи во текот на истражувањето и изработката на анализата е компаративна, квалитативно-квантитативна анализа. Со примена на споредба, вкрстување и генерализација, се формираат квантитативни и квалитативни процени, наоди и резултати, согласно со целите на истражувањето и анализата.

Методолошкиот пристап се спроведува преку следните фази:

- Канцелариско истражување;
- Теренско истражување;
- Изработка на Анализа за перцепциите и ставовите на младите за родовата нееднаквоста, стереотипи и предрасуди.

1. Канцелариско истражување

Оваа фаза вклучува деск-анализа на тековните политики, документи и резултати во областа на родовата нееднаквост помеѓу младите во

во општеството, но и во рамките на проектот. Целта, меѓу другото, е да се направи мапирање на засегнатите страни во рамките на оваа општествена појава, на моменталната состојба и активностите кои се спроведуваат во овој контекст и да се постави соодветна, солидна основа за спроведување на истражувањето и составувањето на Анализата на родовите (не)еднаквости низ призмата на младите.

Во себе опфати анализа на содржината на избраната национална и меѓународна правна рамка, стандарди и програми, анализи, извештаи што се однесуваат на младите, нееднаквоста и инклузивните прашања.

2. Теренско истражување

Деталниот план за истражување е развиен во подготвителната фаза и во договор со проектниот тим. Истражувањето беше спроведено преку дистрибуција на прашалник и одржување фокус групи.

● ПРАШАЛНИК

Истражувачката активност се спроведе теренски со користење структуриран прашалник за анкета (види Прилог бр.1). Активноста се спроведе преку теренско истражување со примена на техниката анкета, со пополнување индивидуални прашалници за секој испитаник од примерокот: млади на возраст од 15 до 29 години.

Прашалникот содржи затворени прашања, со понудени опции за избор на одговорите, а кои се однесуваат на родови стереотипи помеѓу млади лица, родови предрасуди помеѓу млади лица, извори од каде потекнуваат родовите предрасуди и стереотипи, креирање и ширење предрасуди и стереотипи (училишта, факултети, институции, семејство, социјален круг, работно место итн), комуникациски и општествени модели за охрабрување и зајакнување млади девојки и жени, потребите на младите девојки и жени за активно вклучување во општеството, канали за комуникација кои се преферираат од младите со фокус на девојки и жени.

Воедно, содржат прашања со специфики на потребите на младите согласно со возрасната група на која ѝ припаѓаат.

Целта на активноста е да се добие формирана квантитативна оцена за перцепциите и искуствата на младите за нееднаквоста помеѓу младите, со опфат на горенаведените групи прашања, согласно со полот, возраста, етничката припадност и местото на живеење – регион, урбана или рурална средина на испитаниците.

Вкупно 1 200 млади лица на возраст од 15 до 29 години, од кои 634 млади жени и 566 млади мажи.

Во однос на застапеноста на етничките заедници испитаниците им припаѓаа на следниве: македонска, албанска, ромска, турска, влашка, српска, бошњачка и др.

● **ФОКУС ГРУПА**

Оваа истражувачка активност се спроведе во сите осум плански региони преку организирање вкупно 24 фокус групи (по три фокус групи во секој регион):

1. Фокус група (4 девојчиња и 4 момчиња) на возраст од 15 до 18 години;
2. Фокус група (4 девојки и 4 момци) на возраст од 19 до 23 години;
3. Фокус група (4 млади жени и 4 млади мажи) на возраст од 24 до 29 години.

Дискусиите се водеа во мешан родов состав за да се споделат и увидат перспективите и искуствата на испитаниците во однос на нееднаквоста меѓу младите од родов аспект. Во договор со проектниот тим, се утврди дополнително составот на учесниците во однос на други карактеристики на испитаниците, освен родовата (етничка, верска, социјален статус, завршено образование, урбано или рурално место на живеење и сл).

Целта е да се добие квалитативна оценка за перцепциите и искуствата на младите од различни возрасни групи за нееднаквоста помеѓу младите, со опфат на родови стереотипи помеѓу млади лица, родови предрасуди помеѓу млади лица, извори од каде потекнуваат родовите предрасуди и стереотипи, креирање и ширење предрасуди и стереотипи (училишта, факултети, институции, семејство, пријателски круг, работно место итн), комуникациски и општествени модели за охрабрување и зајакнување млади девојки и жени, потребите на младите девојки и жени за активно вклучување во општеството, канали за комуникација кои се преферираат од младите со фокус на девојки и жени. Во фокус групите беа вклучени вкупно 192 испитаници, 96 млади мажи и 96 млади жени.

3. Изработка на Анализа за нееднаквост помеѓу младите

По спроведувањето на истражувачките активности, истражувачкиот тим ги презентираше податоците добиени од истражувањето во пообеман документ. Со цел изработка на сеопфатна родова анализа на перцепциите за родовите стереотипи, предрасуди и нееднаквости на младите лица во Северна Македонија беше ангажирана родова експертка. Анализата на родовите (не)еднаквости низ призмата на младите во Северна Македонија, дава одговор на следните прашања:

- Дали и колку се младите родово сензитивни и дали го разбираат концептот на родова еднаквост;
- Колкаво е нивото на свест кај младите лица за постојните родови стереотипи и предрасуди;
- Кои се изворите од каде што потекнуваат родовите предрасуди и стереотипи;
- Дали и во која мера младите ги одржуваат родовите стереотипи;
- Во кои области од живеењето се најзастапени родовите стереотипи кај младите;
- Какви се личните искуства на младите со родово стереотипното однесување насочено кон нив;

ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ ВО СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ И АНАЛИЗА

Експертскиот тим, заедно и во соработка со проектниот тим и теренските координатори и истражувачи се водеа и ги спроведуваа активностите според основните принципи на научна практика и етика во научната и истражувачката дејност; односно се водеа и ги применуваа принципите:

- Вистинитост: добиените податоци се земаа, обработуваа и толкуваа точно, прецизно, вистинито и автентично (без додавање и/или изменување на податоците).
- Одговорност: експертскиот и проектниот се целосно одговорни за спроведеното истражување. Тие покажуваат одговорност така што постојано се свесни дека резултатите од истражувањето можат да бидат искористени за различни цели и од оние кои носат одлуки и делуваат позитивно во општеството, но и од оние кои делуваат негативно и можат да направат злоупотреба, погрешна употреба и толкување на резултатите.
- Доверливост: секој од учесниците беше вклучен во истражувачките активности со негова/нејзина согласност (малолетните учесници беа вклучени со обезбедена согласност од нивните родители/старатели).
- Сите добиени и споделени податоци се третираат и чуваат доверливо, согласно со Законот за заштита на лични податоци (Службен весник бр. 42/20, 294/21).
- Интегритет: Експертскиот тим ги анализира податоците во потребниот обем и прецизност и ги презентира добиените податоци во целост, прецизно, искрено и исправно.
- Слобода: Експертскиот тим се раководи според целите на истражувањето, преку примена на принципите на слободата на истражувањето, како еден од најважните изрази на демократско уредување. Експертскиот тим има обврска да се усогласува во работата и да води грижа за секој испитаник/испитаничка, почитувајќи и уважувајќи го нивното достоинство и слобода, како и право на говор.
- Соработка: Во текот на спроведувањето на сите активности, експертскиот тим негуваше и практикуваше позитивна соработка со проектниот тим и локалните координатори вклучени во проектните активности.
- Професионалност: Експертскиот тим ги спроведе сите активности на целосно професионален начин, рационално, со користење на сопствените знаења од своето поле на стручност, со споделување на вредностите и принципите на научното истражување со сите оние што беа вклучени во самото истражување и истражувачките активности.

КЛУЧНИ НАОДИ

- Повеќе од 90% од младите, независно од полот, слушнале за терминот родова еднаквост, но сепак не се доволно запознаени со неговото значење.
- Секој трет млад маж верува дека во нашето општество мажите и жените имаат еднаков третман, односно за нив не постои родова нееднаквост.
- За 59,3% од испитаните млади, мажите и жените немаат еднаков третман во Република Северна Македонија. Мнозинството млади жени 63,1%, како и повеќе од половина од младите мажи 55.1% сметаат дека нема родова еднаквост во Република Северна Македонија.
- Свеста за родовата стереотипизација е развиена кај младите. Соодносот на млади лица кои сметаат дека во Северна Македонија постојат родови стереотипи, наспорти оние кои се убедени дека не постојат или не ги препознаваат е 3 наспрема 1.
- Мнозинството од испитаниците/испитаничките од албанската и македонската етничка заедница се свесни за штетноста на родовите стереотипи, но секој трет испитаник/испитаничка од ромска етничка група не е свесен, односно не знае дали родовите стереотипи се штетни за напредокот во општеството.
- Секој трет млад човек лично искусил родово стереотипно однесување и негативни влијанија од него, а почесто родовите стереотипи ги искусуваат младите жени.
- Родово стереотипното однесување е почесто искусено од младите од малцинските етнички заедници, па така секој/а втор/а испитаник/испитаничка со ромска и албанска етничка припадност лично бил/а погоден/а од негативните влијанија на родовите стереотипи.
- 65,4% од младите сметаат дека родовите стереотипи се присутни во нивното најблиско опкружување.
- Во однос на тоа каде ги учат, слушаат, гледаат родовите стереотипи и каде младите сметаат дека најчесто се појавуваат, на прво место е кругот на семејството, по што следат социјалните медиуми и образовните институции.
- Девојчињата многу почесто ги забележуваат родовите стереотипи кои несразмерно повеќе ги погодуваат во образовниот процес.
- Младите жени се помалку подложни на родови стереотипи од младите мажи.

КЛУЧНИ НАОДИ

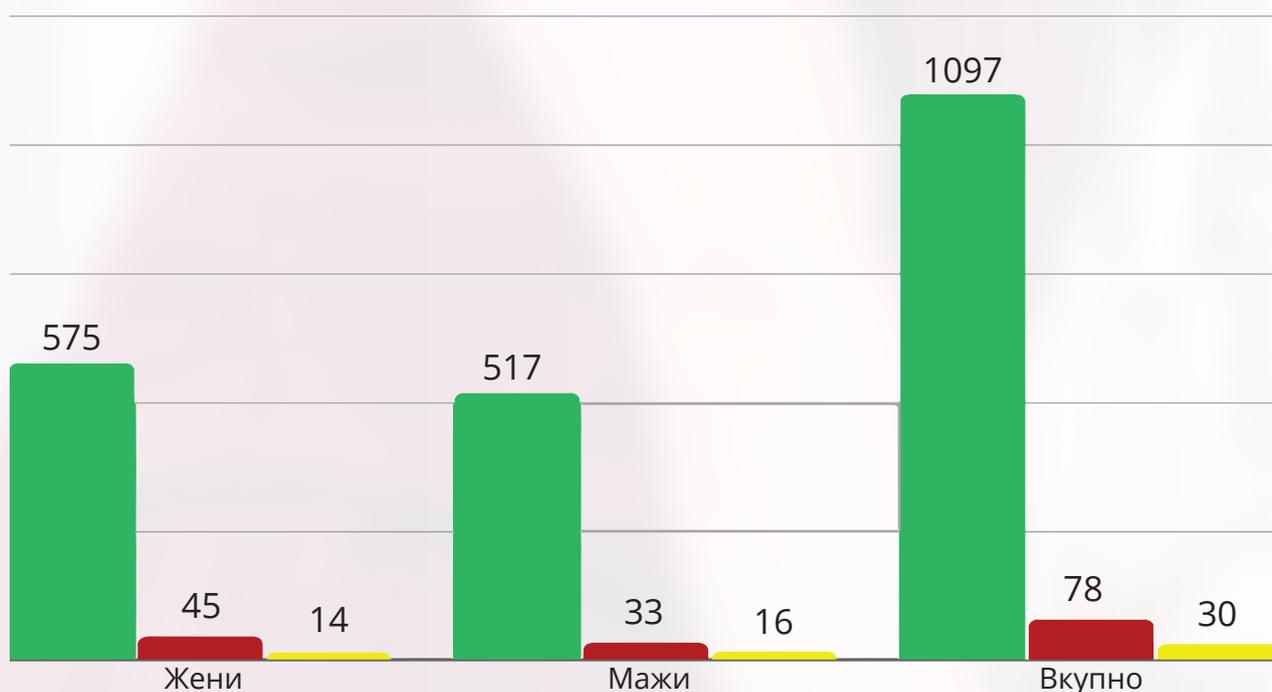
- Најголем дел од испитаничките 67.2% и 57.4% од испитаниците сметаат дека врз основа на нивниот физички изглед, жените немаат еднаков третман, додека 52.8% од испитаниците и 56.8% од испитаничките истото го сметаат и за мажите.
- Повеќе од половина, односно 60% од испитаничките и испитаниците сметаат дека момчињата/мажите и девојчињата/жените имаат еднаков пристап до образовни можности во Република Северна Македонија.
- 17.6% од вкупниот број испитанички, не биле охрабрени од членовите на своето семејство да го продолжат образованието и да завршат повисок степен на образование.
- Повеќе од половина од младите испитаници не се свесни за постоењето на родовите улоги, стереотипи и предрасуди кои влијаат при изборот на професија или пак при изборот на каднидат/кандидатка од страна на работодавачите.
- 39.5% од испитаничките сметаат дека би имале тешкотии при наоѓањето работа.
- Најмногу родово стереотипни убедувања кај младите има по однос на политичката активност и учеството во донесување одлуки на жените.

РОДОВА АНАЛИЗА НА ПЕРЦЕПЦИИТЕ ЗА РОДОВИТЕ СТЕРЕОТИПИ, ПРЕДРАСУДИ И НЕЕДНАКВОСТИ НА МЛАДИТЕ ЛИЦА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

КОЛКАВА Е СВЕСТА НА МЛАДИТЕ ЗА РОДОВАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ?

Индексот на родова еднаквост во Северна Македонија во 2022 година изнесува 64,5 поени од максималните 100 и има прогрес од 2,5 поени споредено со последното мерење во 2019 година, а се позиционира за 3,5 поени зад просекот на земјите членки на ЕУ (ЕУ-27)²³. Во 2022 година, споредено со земјите членки на ЕУ, Северна Македонија е рангирана на четиринаесеттата позиција, помеѓу Италија (15) и Малта (13), а пак споредено со земјите од Западен Балкан - Србија, Албанија и Црна Гора, Северна Македонија има остварено најголем број поени²⁴. Сепак, антиродовото движење, како глобално така и во нашата држава зема сè поголем замав што ќе остави трајни последици врз напредокот кој Северна Македонија го постигна во поглед на родовата еднаквост во последните 10 години.

Од вкупно испитаните 1 205 лица, 91.3% од младите мажи и 90.7% од младите жени слушнале за терминот родова еднаквост, останатите не слушнале или не се сигурни дали се сретнале со овој термин. Родовата еднаквост е најмалку позната како термин за младите Роми 77,5% додека за повеќе од 90% од испитаниците од македонска и албанска етничка припадност терминот е познат. За родова еднаквост слушнале најмногу млади од Полошкиот Регион – 99,5%, а најмалку млади од Скопскиот Регион 84,3%

Графикон 4. Запознаеност на испитаниците со терминот родова еднаквост

23. М. Башевска, Индекс на родова еднаквост во Северна Македонија 2022 - Мерење на родовата еднаквост https://www.stat.gov.mk/publikacii/2023/Gender-Index-2022_MK-web.pdf

24. Ibid.

Иако испитаниците/испитаничките слушнале за терминот родова еднаквост, со цел да процениме како тие ја разбираат, беа прашани што сè подразбира родовата еднаквост. За најголем дел, по 85% од младите испитаници и испитанички, родовата еднаквост подразбира и родова рамноправност. Родовата рамноправност е процес преку кој се постигнува родова еднаквост, сепак ова е термин кој многу често се поистоветува и се користи како синоним во јавноста. Нешто повеќе од 80% од младите испитаници и испитанички сметаат дека родовата еднаквост подразбира правна, политичка и социјална еднаквост на родовите, додека пак за 76.3% жени и 80.4% мажи родовата еднаквост подразбира и дека и жените и мажите, девојчињата и момчињата имаат исти права.

За речиси 82% од младите мажи и жени родовата еднаквост подразбира и имање еднаков пристап до ресурси и можности, без оглед на полот и родот додека пак за речиси 83% од нив, родово еднакво општество подразбира и имање еднаков пристап и можности за економско учество и учество во одлучувањето и за мажите и за жените. Повторно 80% од испитаниците/испитаничките независно од полот, вреднувањето на различните однесувања, стремежи и потреби води кон родова еднаквост. Во однос на тоа дали пристапот до заштита е предуслов за родова еднаквост само 64.7% од испитаничките и 70.7% од испитаниците се согласуваат, додека пак 19% не знаат дали еднаквиот пристап до заштита би ја зајакнал родовата еднаквост. Загрижувачки е тоа што за 1/3 од младите испитаници и 23.7% од младите испитанички родово еднакво општество е и она во кое девојчињата и момчињата или жените и мажите немаат исти можности.

Од овие резултати можеме да заклучиме дека иако повеќе од 90% младите слушнале за терминот родова еднаквост, сепак околу 20-25% од испитаниците, односно 1/5 од младите, не се доволно запознаени со значењето и суштината на концептот на родовата еднаквост. Иако младите се делумно запознаени со придобивките од родовата еднаквост, односно кои сè услови треба да ги исполнува едно општество за да постигне целосна родова еднаквост, сепак информираноста е нецелосна и има потреба од подигање на свеста и родова сензибилизација на младите.

Родовата нееднаквост е дискриминација врз основа на пол или род што предизвикува еден пол или род да биде рутински привилегиран или приоритетен во однос на друг. За повеќето млади во Република Северна Македонија 78,5%, речиси еднаков број млади од двата пола, родовата нееднаквост води кон дискриминација. Овој став најмногу е застапен кај младите од албанска етничка припадност (85,3%). Сепак, 14,2% од вкупниот број испитани млади немаат став во однос на прашањето дали родовата нееднаквост води кон дискриминација. И покрај очигледната нееднаквост во учеството на пазарот на трудот, родовиот јаз во платите, родово стереотипните избори на образование (а подоцна и професии), нееднаквата поделба на обврските во домот, нееднаквото учество на жените на позиции за донесувачки на одлуки, загрижувачки е фактот што ¼ од испитаничките сметаат дека жените и мажите имаат еднаков третман,

а ова убедување го имаат и за 8,4% повеќе млади мажи, односно секој трет млад маж. Сепак, за повеќе од половина, односно 59,3% од испитаните млади, мажите и жените немаат еднаков третман во Република Северна Македонија. Мнозинството млади жени 63,1%, како и повеќе од половина од младите мажи 55.1% сметаат дека мажите и жените немаат еднаков третман во Република Северна Македонија.

Државните статистики²⁵ покажуваат дека жените се непропорционално погодени од родовите нееднаквости во речиси сите сфери и области на живеењето, но и во секое возрастно доба.

25. Жените и мажите во Северна Македонија: Статистички портрет на трендовите во областа на родовата еднаквост, UN Women 2022, достапно онлајн на https://www.stat.gov.mk/Publikacii/2022/MK_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf

РОДОВИ СТЕРЕОТИПИ: ИНФОРМИРАНОСТ, СВЕСНОСТ И ИСКУСТВА НА МЛАДИТЕ

Младите на глобално ниво се изложени на стереотипи и стереотипизирање. Многу млади луѓе живеат во средини во кои секојдневно се погодени од традиционалните машки или женски стереотипи. Присуството на родови стереотипи и предрасуди за и помеѓу младите го попречува и ограничува нивниот пристап до каква било еднаквост на положба или статус во општеството; родовите стереотипи и предрасуди можат да бидат бариери за постигнување други цели за еднаквост на младите. Пристапот до донесувањето одлуки станува потешок и недостапен. На крајот, присуството на родови стереотипи и предрасуди може да влијае на пристапот до ресурси на младите, особено на девојките и младите жени, соочувајќи се со ситуации во кои немаат глас при одлучувањето и /или во коишто не уживаат права, почит и поддршка.

Стереотипите се историски форми и претставуваат производ на колективна (не)свест, па обично за нив не се размислува кога се употребуваат, туку се прифаќаат како вечно дадени вистини. Традиционалните религии придонеле и сè уште придонесуваат за родова нееднаквост во создавањето на родовите стереотипи и во дискриминацијата и исклучувањето на жените²⁶. Како во поширокиот регион на Балканот²⁷, така и во Република Северна Македонија, родовите стереотипи се длабоко вкоренети во системот, традициите, културата и религијата, па така во ек на антиродовите движења сè почесто во јавноста излегуваат јавни личности, верски лидери и конзервативни политичари кои им посочуваат на жените каде им е „местото“, како и која е патријархалната улога на мажот и со тоа повикуваат на одржување на родовите стереотипи²⁸. Дополнително, иако е забележан напредок, сепак медиумите и медиумските работници се недоволно родово сензитивни, па така во своите текстови и емисии ги полнат содржините со родови стереотипи²⁹. Учебниците за основно образование во изминативе години беа предмет на родова анализа, каде што беше утврдено присуството на бројни стереотипи поврзани со машко-женските улоги и релации во учебници по македонски јазик, етика, ликовно, општество итн.

26. Д. Дрндаревска, Анализа на претставување на родот, родовата еднаквост и недискриминација на учебникот „Етика во религиите“ за V одделение, Жените како агенции во религијата, достапна онлајн на https://mtpresursencentar.mk/publication/4914_Publikacija%20%20-%20final.pdf

27. Хомофобијата и сексизмот во медиумите на Западен Балкан, (2021) ИКС, <https://iks.edu.mk/novosti/homofobijata-i-seksizmot-vo-mediumite-na-zapaden-balkan/>

Проф. д-р Дубравка Валиќ Недељковиќ, Судејќи по медиумите, жените на Балканот живеат само на естрадата (2019) <https://respublica.edu.mk/blog/politika/2019-04-05-07-48-25/>

28. Владика Петар: Жените се виновни за разводите (2013) <https://a1on.mk/macedonia/vladika-petar-zhenite-se-vinovni-za-raz/>; Одговор на отец Јаков Стобиски до министерката (2023) https://www.zadecata.org/post/otec_jakov_do_trencavska

Реакција на Платформата за родова еднаквост: Заканите по живот не се слобода на изразување! Солидарност со активистката и новинарката Рита Бехадини! (2023) <https://rodovaplatforma.mk/blog/2023/07/25/%d1%80%d0%b5%d0%b0%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d1%82%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d0%b5%d0%b4%d0%bd-4/>

29. Сексистички објави од медиуми: Хелсиншки комитет поднесе претставки (2019) <https://faktor.mk/seksistichki-objavi-od-mediumi-helsinki-komitet-podnese-pretstavki>

Младите во Северна Македонија ги препознаваат и се обидуваат да не ги следат, односно да ги искоренат родовите стереотипи. Најчесто ги препознаваат кога им се случува родово стереотипно однесување насочено лично кон нив, а младите жени се почесто мета на родово стереотипно однесување. Адолесцентите на возраст од 15-19 години помалку ги препознаваат родовите стереотипи во општеството, но сепак се свесни дека ги има во нивното блиско опкружување. Малцинските етнички заедници, исто така, се почесто погодени од негативните влијанија на родовите стереотипи, односно секој втор припадник/припадничка на ромска и албанска етничка група, наспроти секој трет припадник/припадничка на македонска етничка група. Кога станува збор за препознавањето на родовите стереотипи и нивното значење, 83.9% млади мажи и 84.2% млади жени се запознаени со терминот, додека 16.1% испитаници и 15.7% испитанички не слушнале за терминот или пак не знаат. Повеќето од младите, независно од нивното место на живеење, урбана средина или рурална средина, слушнале за родови стереотипи

Процент на запознаеност со терминот родови стереотипи, по етничка припадност на испитаници/испитанички

Графикон 5. Процент на (не)запознаеност со терминот родови стереотипи, по етничка припадност на испитаници

Високи 95.8% од испитаниците/испитаничките од турска етничка припадност, 86,7% од испитаниците/испитаничките од албанска етничка припадност, 83,6% од испитаниците/испитаничките од македонска етничка припадност и 62,5% од испитаниците/испитаничките од ромска етничка припадност слушнале за родовите стереотипи.

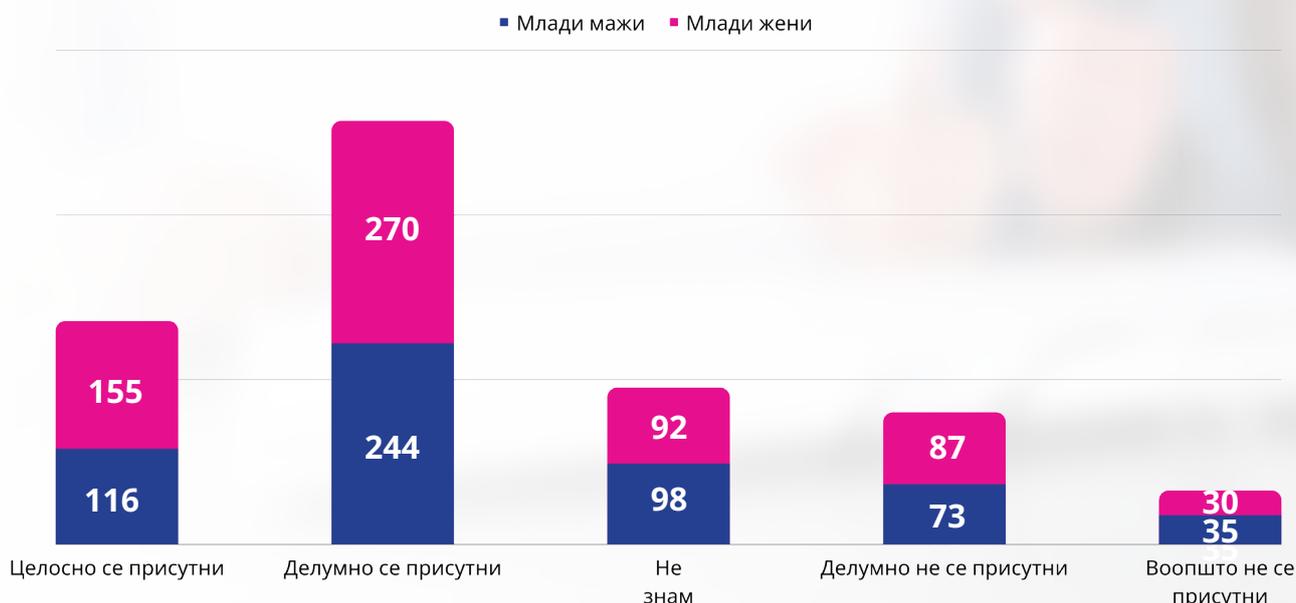
Соодносот на млади лица кои сметаат дека во Северна Македонија постојат родови стереотипи и оние кои се убедени дека не постојат или не ги препознаваат е 3 наспроти 1. Повеќето млади, независно од тоа дали живеат во урбана или рурална средина, односно 76,8% од испитаниците и испитаничките сметаат дека постојат родови стереотипи во Северна Македонија. Во многу мал број или 5,4% од испитаниците и испитаничките сметаат дека не постојат родови стереотипи во Северна Македонија, а

15,4 % не се запознаени. Девојките повеќе ги препознаваат родовите стереотипи во државата отколку момците. 81,1% од испитаничките од и 76.9% од испитаниците сметаат дека во Северна Македонија постојат родови стереотипи. Само 3.9% од испитаничките и 7.1% од испитаниците го негираат постоењето родови стереотипи. Речиси една петтина од адолесцентите на возраст од 15 – 19 години или 18,3%, не се запознаени со тоа дали постојат родови стереотипи во Северна Македонија. Тој процент на испитаници и испитанички на возраст од 25 – 29 години изнесува 16,5%, а 20 – 24 години изнесува 11,5%. Дополнително, само 65.2% од младите од Југоисточниот Регион сметаат дека родовите стереотипи се застапени во државата.

Додека најголем дел од испитаниците/испитаничките од различните етнички заедници се свесни за постоењето родови стереотипи. Иако се една од етничките групи кон кои се насочени голем број стереотипи и предрасуди во Северна Македонија, а девојчињата Ромки се стереотипизирани, а со тоа и дискриминирани по повеќе основи, една третина или 32,5% од младите испитаници/испитанички од ромска етничка припадност, не се запознаени со постоењето на родовите стереотипи или пак недоволно ја разбираат терминологијата.

Иако најголем дел од младите сметаат дека родовите стереотипи се сеprisутни во секојдневното живеење во Северна Македонија, сепак само 65,4% од младите сметаат дека родовите стереотипи се присутни во нивното опкружување. Секој/а петти/петта испитаник/испитаничка верува дека родовите стереотипи не се присутни помеѓу нивните роднини, пријатели, на училиште, на работното место и сл. Тоа што е интересно е дека нешто повеќе испитанички се убедени во ова, иако жените многу повеќе ги чувствуваат негативните влијанија на родовите стереотипи. 15,9% од младите не знаат да ги препознаат родовите стереотипи во своето опкружување.

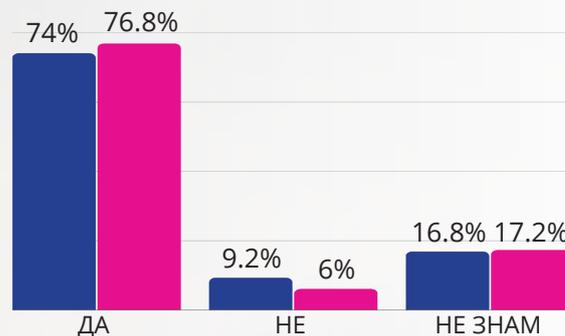
Дали и колку родовите стереотипи се присутни во опкружувањето на испитаниците/испитаничките?

Графикон 6. Нивото на присутност на родовите стереотипи во опкружувањето на младите

Младите не се имуни на родовите стереотипи и 75% од нив се свесни за нивните штетни влијанија врз напредокот на општеството, без поголеми разлики помеѓу машките и женските испитаници/испитанички.

Додека мнозинството од испитаците/испитаничките од албанската и македонската етничка заедница се свесни за штетноста на родовите стереотипи, секој/а трет/а испитаник/испитаничка од ромска етничка група не е свесен/ свесна, односно не знае дали родовите стереотипи се штетни за напредокот во општеството.

Графикон 7. Штетноста на родовите стереотипи

Следствено на ова 75.2% од младите во Северна Македонија не ги поддржуваат родовите стереотипи, додека пак 9,7% од испитаниците и испитаничките ги поддржуваат и свесно ги практикуваат. За 7,7% повеќе испитаници од машки пол во однос на испитанички од женски пол ги поддржуваат родовите стереотипи.

Тоа што мнозинството млади смета дека родовите стереотипи се штетни и не го поддржуваат нивното опстанување, во некоја мера зависи и од нивните лични искуства. Вкупно 40.9% од испитаните млади жени искусиле родови стереотипи и родово стереотипно однесување насочено кон нив, а од вкупниот број мажи 38.9% имале слично искуство. Со оглед на тоа што приближно ист процент од испитаниците/испитаничките не знаеја што се родови стереотипи, 14.7% млади мажи и 11.4% млади жени не знаат дали досега биле соочени со негативни влијанија врз нивниот живот предизвикани од родови стереотипи. Најголем дел од младите испитаници, 46.5% млади мажи и 47.8% млади жени сметаат дека лично не искусиле родово стереотипно однесување. Од ова може да заклучиме дека секој трет млад човек лично искусил родово стереотипно однесување и негативни влијанија од него, а почесто родовите стереотипи ги искусуваат младите жени.

Младите испитаници/испитанички на возраст од 20 – 24 години, во најголем број искусиле родово стереотипно однесување односно 44,4%, а по нив следат младите на возраст од 25 – 29 години од кои 40,3% лично искусиле/искусуваат родови стереотипи. Најмалку лично искуство со родово стереотипното однесување, има групата која е и најмалку запознаена со значењето и постоењето родови стереотипи, а тоа се адолесцентите со 34,8%. Во помладите години од својот живот иако луѓето се најмногу опкружени со стереотипи во воспитувањето и образованието, тие сè уште не ги препознаваат стереотипите доволно, туку на нив гледаат како на правила, насоки, патокази дадени од своето блиско опкружување по кои треба да се движат. Родово стереотипното однесување е почесто искусено од младите од малцинските етнички заедници, па така речиси еднаков процент или половина од младите испитаници/испитанички од ромска етничка припадност (50%) и речиси половина од младите

испитаници/испитанички од ромска етничка припадност (50%) и речиси половина од младите испитаници/испитанички од албанска етничка припадност (49,3%) лично искусиле/искусуваат родови стереотипи. Нешто повеќе од една третина или 35,7% од младите испитаници/испитанички од македонска етничка припадност лично искусиле/искусуваат родови стереотипи. Во однос на тоа каде ги учат, слушаат, гледаат родовите стереотипи и каде младите сметаат дека најчесто се појавуваат, на прво место е кругот на семејството. Верувањето и насоките за тоа како момчињата, а како девојчињата треба да се однесуваат, што треба да сакаат/не сакаат започнуваат од најмали години, во кругот на семејството: „Момчињата не плачат“, „Девојчињата си играат со кукли и барбики, не со колички“, „Девојче си, треба да облечеш фустанче“, „Момчињата те задеваат затоа што им се допаѓаш“, „Момчињата си играат фудбал, не балет“ и сл. Секој втор испитаник/испитаничка смета дека родовите стереотипи пред сè се појавуваат и учат од членовите на семејството. За 8,7% повеќе испитанички од испитаници сметаат дека семејствата се места каде што најчесто се појавуваат родовите стереотипи. 85% од испитаниците од ромска етничка заедница сметаат дека семејството е место каде што најчесто се појавуваат родовите стереотипи. Истиот став го делат 60% од младите испитаници/испитанички од албанска етничка припадност и 44.9% млади од македонска етничка припадност.

„Семејството ни е примарно место каде што учиме и го осознаваме светот. Па така, и родовите стереотипи и предрасудите најмногу ги сретнуваме тука.“ (Девојка, 20 -24 години).

За 44,3% од младите испитаници и испитанички родовите стереотипи најчесто се појавуваат на социјалните медиуми, како Фејсбук, Инстаграм, ТикТок. Интересно е дека за еднаков број млади момчиња родовите стереотипи се креираат и во семејството и на социјалните медиуми, а социјалните медиуми се втор најчест простор на кој се појавуваат родовите стереотипи и за младите жени. Поновите генерации, особено младите на возраст од 15-19 години, од најмали години се корисници и на социјалните медиуми, па така учењето за родовите стереотипи може да биде поврзано со содржините кои ги гледаат/читаат на интернет и социјалните медиуми од најмала возраст.

Каде најчесто се појавуваат родовите стереотипи и родово стереотипното однесување?

За 38.8% од младите жени и 36.2% од младите мажи, односно секој трет испитаник/испитаничка, родовите стереотипи се појавуваат и негуваат и во образовните институции, односно градинките, основните и средните училишта и факултетите. За 10% повеќе пак, младите испитанички сметаат дека родовите стереотипи се појавуваат и одржуваат во процесот на образование, односно помеѓу учениците/ученичките, во учебниците и од страна на воспитувачите/воспитувачките, наставниците/наставничките и професорите/професорките, споредено со младите испитаници. Ова значи дека девојчињата многу почесто ги забележуваат родовите стереотипи кои несразмерно повеќе ги погодуваат во образовниот процес, како што споменавме во горенаведените истражувања.

„Родовите стереотипи најмногу ги има во училиштата. Сетете се само на часовите по физичко образование. Машките играат фудбал и кошарка, а женските народна... или нешто друго што одговара за женски“
(Млад маж, 25 – 29 години)

Социјалниот круг, односно пријателите, се означени на четвртото место како простор на кој се појавуваат стереотипите, за 32,2% испитаници и 36,3% испитанички сметаат дека социјалните кругови се место каде што се појавуваат родови стереотипи. Врсничкиот притисок може да го обликува изборот на адолесцентите преку подготвеноста да им откријат само некои пожелни особини на пријателите и да се усогласат со изборот и однесувањето на другите. Па така, со цел да бидат прифатени од околината и пријателите, младите луѓе често подлегнуваат на родовите улоги предизвикани од родовите стереотипи и предрасуди. Работното место е означено од 27.6% испитаници и 30.2% испитанички, како место каде што се појавуваат родовите стереотипи. Традиционалните медиуми пак како телевизијата, радиото, печатените медиуми се посочени како извор на родови стереотипи од само 20.5% млади мажи и 24.9% млади жени. Оваа процена се должи на фактот што традиционалните медиуми не се канал за информации со кои се служат младите, па затоа и постоењето на родовите стереотипи во содржините поминува незабележано. Во рамките на ова истражување 54.9% од испитаничките и 58.5% од испитаниците се изјасниле дека во текот на денот гледаат телевизија помалку од еден час. Кога се радиото и печатените весници во прашање помеѓу 83 и 85% од испитаниците ги користат овие традиционални медиумски канали помалку од еден час дневно или пак не ги користат воопшто.

Рекламните содржини кои се прикажуваат на традиционалните медиуми изобилуваат со родови стереотипи³⁰, па така жените се најзастапени во рекламите за хигиенски средства за кујната и тоалетот; рекламирање кујнски апарати, садови за готвење, зачини; рекламирање козметички апарати и средства со кои се наметнуваат стандардите за убавина и сл. Машкото присуство во рекламите вообичаено се заснова на силен, доминантен таканаречен „мажествен“ и изглед полн со самоверба, во рекламирање автомобили, спорт, парфеми, но често придружени од сексуално објективизирани жени. Родовите стереотипи се провлекуваат и во забавните емисии, вестите, но и за време на предизборните кампањи³¹.

30. А.Јовковска, (2021) Родови стереотипи во функција на потрошувачката култура, Институт за македонска литература
31. В. Речица, А.Ј. Ѓорѓевиќ, Ј. Близнаковски, (2020) Родот во изборната кампања 2020: Анализа на родовите прашања и начинот на прикажување и претставување на жените и на мажите во изборното медиумско претставување на националните телевизији, достапна онлајн на <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2021/06/Finalna-analiza-na-rodovi-prasanja-v.6-1.pdf>

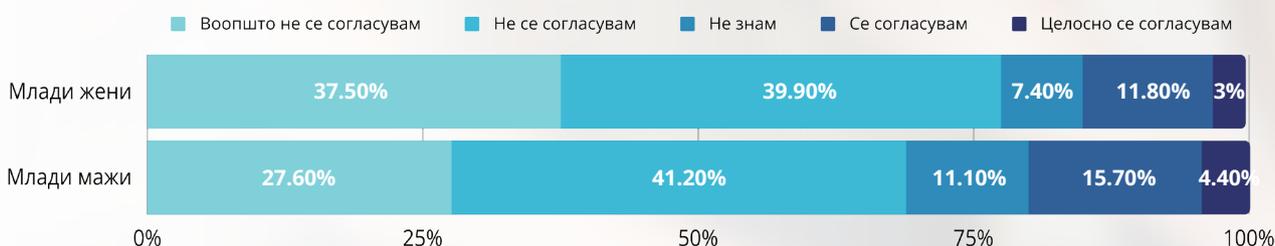
ДАЛИ МЛАДИТЕ ПРАКТИКУВААТ РОДОВО (НЕ)СТЕРЕОТИПНО РАЗМИСЛУВАЊЕ?

59,3% од испитаните млади одговорија дека мажите и жените немаат еднаков третман во Република Северна Македонија, но дали тие самите учествуваат во креирањето или одржувањето на нееднаквиот третман? И покрај тоа што најголем дел од младите веруваат дека родовите стереотипи се штетни и не ги поддржуваат, им беа поставени неколку прашања по тематски области за да се утврди нивото до кое младите навистина не веруваат или пак веруваат во родовите стереотипи и од каде сметаат дека потекнуваат родовите нееднакости во општеството.

Однесување, емоции, способности и изглед

Во поглед на еден од основните родови стереотипи кои ги следат младите уште пред нивното раѓање, направивме обид да утврдиме дали овој родов стереотип е задржан и младите веруваат во ова генерализирано убедување. 77.4% од испитаничките и 68.8% од испитаниците не се согласуваат со ова размислување. Сепак 1/5 од младите мажи сметаат дека сите момчиња сакаат сина боја, а сите девојчиња розова.

*Сите момчињата сакаат сина боја,
а сите девојчиња сакаат розова боја*

Пред појавата на Барби и принцезите на Дизни кои помогнаа во создавањето на овој длабоко вкоренет стереотип, розовата се сметаше за родово неутрална боја, исто како и белата. Згора на тоа, розовата беше широко носена боја од европската буржоазија во 18 век. Не постоело такво нешто како боја која го „означува“ полот сè до некаде помеѓу крајот на 19 и почетокот на 20 век. Поврзувањето на розовата боја со жените и женственоста започнува околу почетокот на средината на 20 век. Според Валери Стил, директорка на Музејот на Технолошкиот институт за мода во Њујорк, „мажите во западниот свет сè повеќе носеле темни, трезвени бои“, па пастелните и посветлите бои им биле препуштени на жените. За време на Втората светска војна, германската армија промени сè, вклучително и конвенциите на боите и родовите бои кои ќе го диктираат родовиот идентитет во дизајнот и модата. Исто како што германската армија ги принудувала Евреите да носат жолта ѕвезда за да се идентификуваат, ги принудувале и хомосексуалците да носат превртен розов триаголник, кој е дел од сложениот систем за идентификација кој вклучува криминалци и политички затвореници.

Од овој момент, во историјата, врз основа на хомофобија, розовата се смета за „немашка“ боја резервирана за девојчиња.

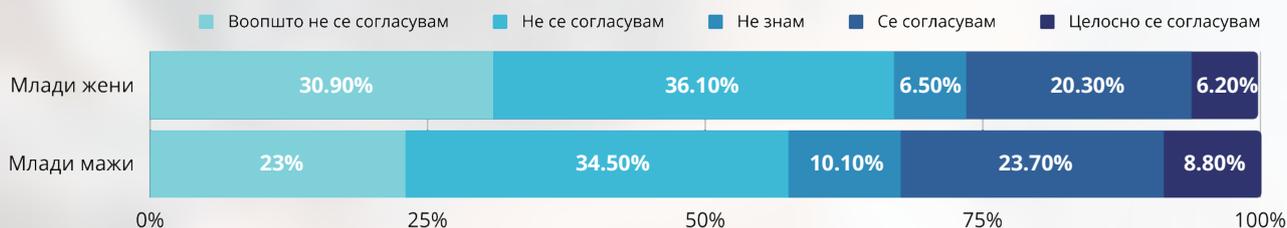
Иако младите во поголем процент велат дека не практикуваат родови стереотипи, сепак поголемиот дел, односно 42.6% од младите мажи имаат силно убедување дека постои машка и женска облека која е соодветна за биолошките мажи и жени и според оваа родова норма тие треба да се облекуваат. Со ова се согласуваат и 37.9% од жените. До последните години од 18-тиот век било прифатливо мажите да носат високи потпетици, додека пак за жените станало прифатливо носење панталони кон крајот на 19-тиот и почетокот на 20-тиот век. Како и сите родови стереотипи, така и овој е променлив.

Девојчињата треба да се облекуваат во женска, а момчињата во машка облека

Уште од најмали нозе на девојчињата им се даваат играчки со кои учат како да се грижат за другите, додека пак на момчињата мобилни играчки со кои се движат во поширокиот простор. Со овој стереотип се согласуваат секоја четврта млада жена и секој трети млад маж. Со ваквиот начин на одгледување на децата, во кои родителите и блиското опкружување им одредува што е добро за нив, ги учиме децата на бинарна поделба, која продолжува да влијае врз изборот на образование, работа и сл.

Девојчињата треба да си играат со кукли, а момчињата со коли и камиони

Очекувањето девојчињата да се нежни, мирни и пасивни, прави еднаква штета врз девојчињата, како и притисокот врз момчињата да бидат силни и да не плачат. Мнозинството, односно 75% испитанички и 60.3% испитаници не сметаат дека децата треба да се водат по овие родови стереотипи. Пасивноста кај девојчињата води до ситуации во кои молчат за насилството кое им се случува, додека пак притисокот да се биде силен, кога стандардот не може да биде исполнет може да доведе и до самоубиства.

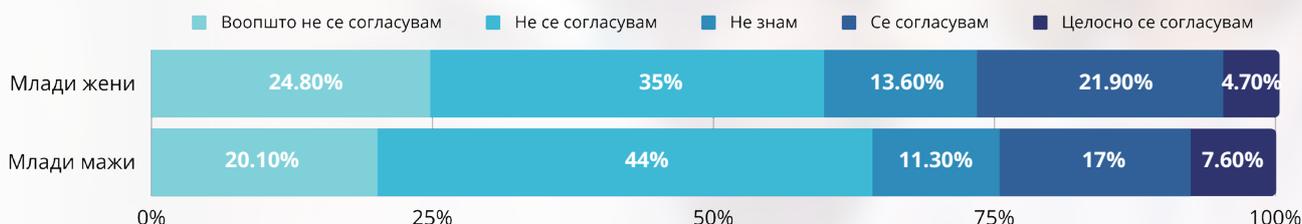
Според статистичките податоци, жените се многу почесто жртви на родово засновано насилство, а мажите почесто извршуваат самоубиства.

Девојчињата треба да се однесуваат нежно, а момчињата може да се силни

Терминот емотивен/емотивна во општеството обично се поврзува со плачењето и родово стереотипно им се доделува на жените. Кога станува збор за емоциите, тие се разновидни: среќа, тага, бес, лутина, срам, љубов, љубомора и сите луѓе во текот на животот на различни начини ги чувствуваат и ги искажуваат. Перцепцијата на младите испитаници/испитанички за ова прашање е малку поразлична од претходните. Една четвртина од испитаничките сметаат дека мажите се помалку емотивни од жените, додека 64.1% од испитаниците не се согласуваат. Емотивноста кај жените често се поврзува со промените на расположение во текот на менструалниот циклус, но исполувањето на лутината и бесот кај мажите ретко се поврзува со потиснувањето на другите емоции како што се тагата, засраменоста и сл.

Мажите се помалку емотивни за разлика од жените

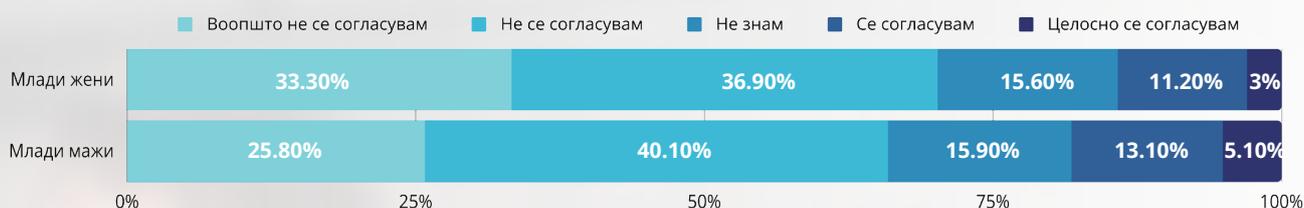

84.1% од испитаничките и 81.60% од испитаниците сметаат дека момчињата и мажите не треба да користат насилство и агресија за да ја докажат нивната маженственост. Исто така над 70% испитанички и над 65% испитаници не се согласуваат дека некористењето насилство или агресија од страна на момчињата значи дека ќе бидат предмет на врсничко насилство.

Од момчињата и мажите се очекува да користат насилство и агресија зошто така се докажува мажественоста

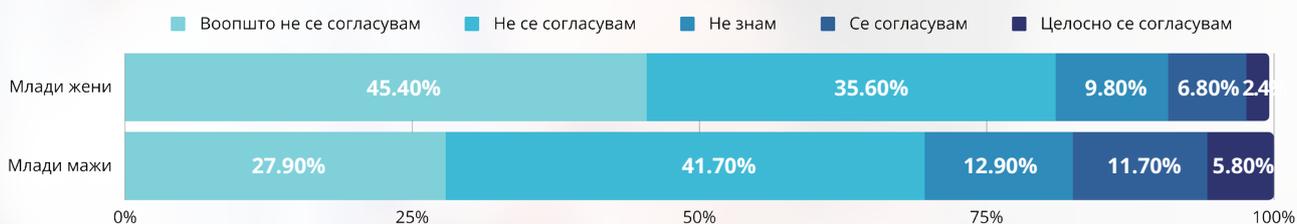

Момче кое не користи насилство или агресија може да биде предмет на булинг

Иако учествувале во пронајдокот на првите возила, жените стануваат активни возачи од почетокот на 20-тиот век. 81% испитанички не сметаат дека жените се лоши возачи, ниту пак 69.6% од мажите. Овој родов стереотип, иако младите лица сметаат дека е надминат, во секојдневниот живот и во сообраќајот сè уште често можеме да го слушнеме.

Жените се лоши возачи, а мажите добри возачи

78.4% од младите девојки не сметаат дека треба да бидат убави и слаби за да бидат привлечни за момчињата и мажите, а со нив се согласуваат и 2/3 од момчињата. Сепак, секое петто момче верува во овој стереотип, а со тоа и во вештачки создадените стандарди за убавина, кои секако во различни култури и временски периоди се различни и променливи.

Девојките и жените треба да бидат убави и слаби за да бидат привлечни за момчињата и мажите

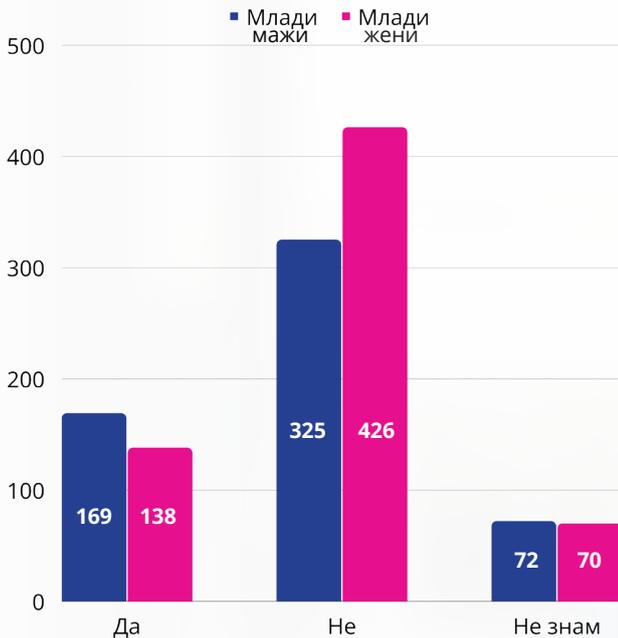

Најголем дел од испитаничките 67.2% и 57.4% од испитаниците сметаат дека врз основа на нивниот физички изглед, жените немаат еднаков третман, додека 52.8% од испитаниците и 56.8% од испитаничките истото го сметаат и за мажите.

Повеќе од половина испитаници сметаат дека физичкиот изглед, наметнат од родовите стереотипи и улоги, има влијание врз тоа како ќе бидат третираны жените или мажите.

Сите жени имаат еднаков третман без разлика на нивниот физички изглед во РСМ

Сите мажи имаат еднаков третман без разлика на нивниот физички изглед во РСМ

Родовите стереотипи кај младите се пред сè поврзани со однесувањето на момчињата и девојчињата, нивниот надворешен изглед, односно облеката, како и карактеристиките кои би требало да ги имаат жените и мажите, пасивноста наспроти доминантноста. Родовите стереотипи се длабоко интернализирани и не можат да се променат за краток временски период. Младите жени се помалку подложни на родови стереотипи од младите мажи. Се забележува дека младите мажи особено ги отфрлаат родовите стереотипи кои се поврзани со очекувањата од нив самите, додека пак почесто ги поддржуваат оние насочени кон жените.

Избор на образование

Родовата поделба во изборот на образованието во Северна Македонија е очигледна низ годините. Според податоците од последната публикација Жените и мажите во Северна Македонија³² на ДЗС, во учебната 2021/2022 година, 70% од наставниците во основните и 62% од наставниците во средните училишта се жени. Гимназиското образование е најпреферирано помеѓу средношколците и во 2020/2021 година, со 55% ученички наспроти 45% ученици. Состојбата е спротивна кај средното стручно образование, 55% ученици, наспроти 45% ученички. Најголем број девојчиња се запишани во медицинско 76%, козметичко 74% и балетско средно училиште 70%, додека момчињата ги има во поголем број во машинските 91%, електро 86% и средните училишта за физичка култура 85%.

Во 2021 година во областа образование дипломирале 91% студентки, по што следи здравство и социјална заштита со 76% дипломирани студентки и

32. Жените и мажите во Северна Македонија (2023) ДЗС, достапна онлајн на <https://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija.aspx?id=23>

74% дипломирани студентки во областите на уметност и хуманистички науки. Момчињата дипломираат почесто во областите информатичко-комуникациски технологии, 67%, по што следи областа услуги 60% и земјоделство, шумарство, рибарство и ветерина со 58% дипломирани мажи. Сепак, иако постои родов стереотип дека момчињата се подобри во математика, а девојчињата во јазици, во областа природни науки, математика и статистика во 2021 година дипломирале 71% студентки³³.

Како што споменавме стереотипите често се вкрстуваат и можат да бидат комбинирани зависно од дистрибуцијата на моќта во државата. Во учебната 2018/2019 година, на пример 19% од девојчињата Рошки и 18,4% од момчињата Роми не биле запишани во основно училиште. Најголемиот процент на деца Роми што не одаат во основно училиште се на тинејџерска возраст (13 – 14 години), во периодот на пубертетот³⁴. Ова значи дека го прекинуваат образовниот процес пред да влезат во категоријата млади (15-19), иако основното и средното образование се задолжителни за сите деца и млади. Стереотипите врз основа на етничка, класна и родова припадност доведуваат до дискриминација и исклучување одредени групи од општеството, односно го спречуваат остварувањето на основните човекови слободи и права.

64% од испитаниците и 63.1% од испитаничките не се согласуваат со родовиот стереотип дека девојчињата се подобри од момчињата на училиште. Сепак, една петтина од испитаничките веруваат во овој стереотип. Успехот на учениците/ученичките е индивидуален и зависи од многу повеќе различни фактори како што се: можноста да се посетува училиште, интересот за одреден предмет/област, можноста да се посветат на учењето, поддршката од родителите/старателите, поддршката и позитивниот став на наставниците/наставничките, времето потребно да се совлада одредена област, достапноста до наставен материјал соодветно на потребите и сл.

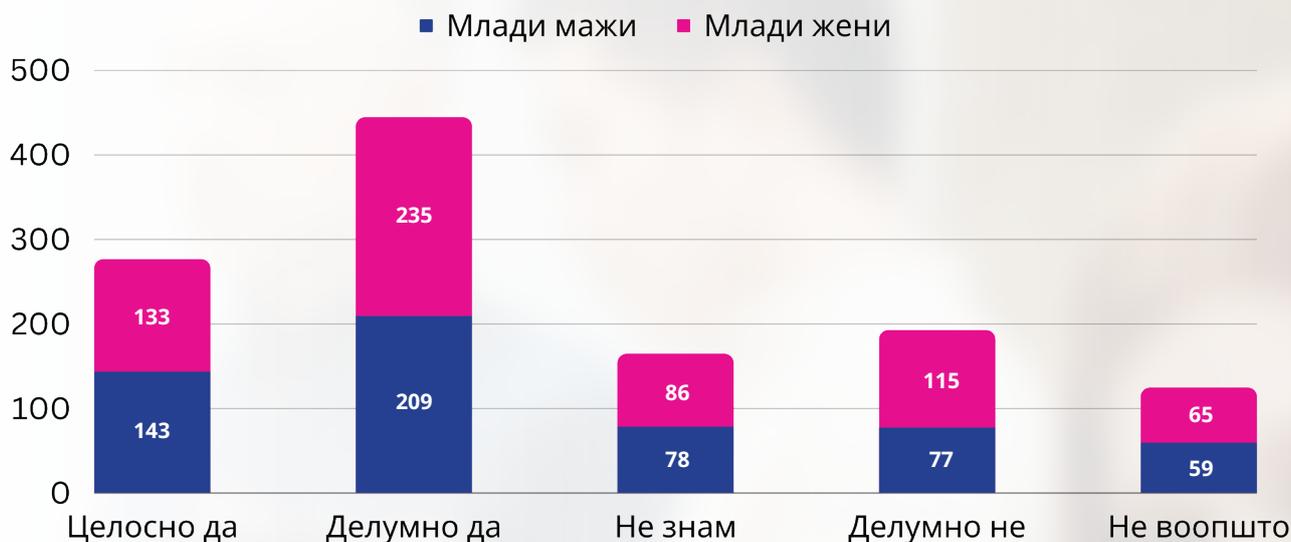
Полот, односно биолошкиот фактор не е тесно поврзан со успехот на училиште, но доколку општеството, родителите, наставниците очекуваат повеќе од девојчињата, а помалку од момчињата на училиште, децата/младите ќе дадат толку колку што се бара или очекува од нив. Така ова е уште еден општествено конструиран родов стереотип.

Повеќе од половина, односно 60% од испитаничките и испитаниците сметаат дека момчињата/мажите и девојчињата/жените имаат еднаков пристап до образовни можности во Република Северна Македонија. Сепак, 28.4% од испитаничките и 24% од испитаниците, не сметаат дека момчињата и девојчињата имаат еднаков пристап до образовни можности.

33. Ibid.

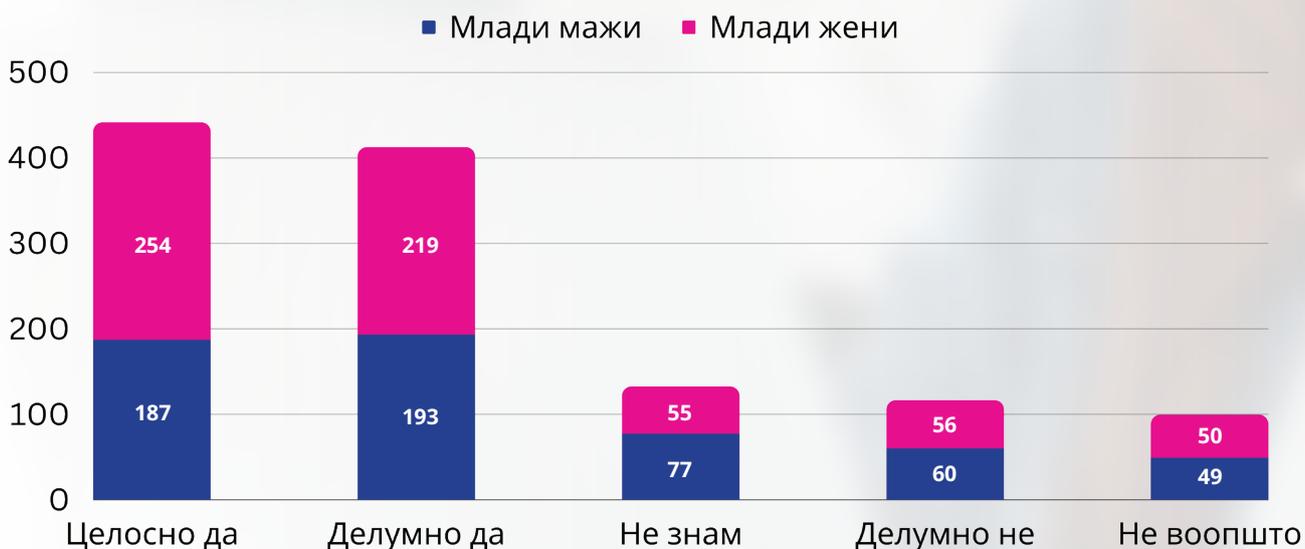
34. MICS 2018-2019

Дали мислите дека момчињата/мажите и девојчињата/жените имаат еднаков пристап до образовни можности во Република Северна Македонија?

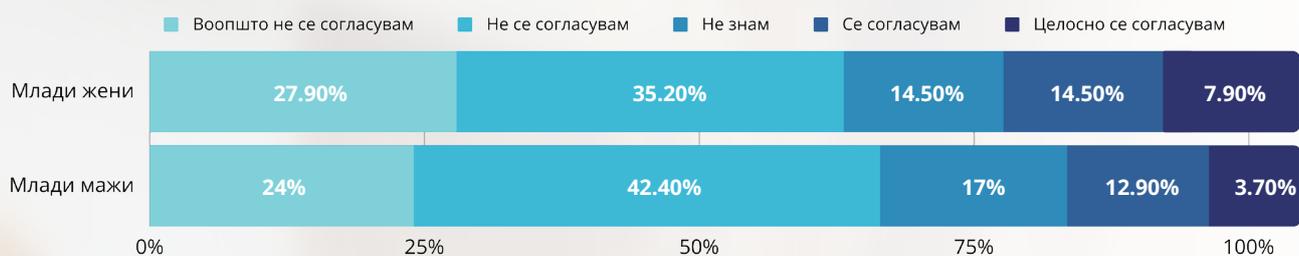
Дополнително, испитаниците дадоа одговор и за личното искуство, односно дали во нивното семејство девојчињата биле поддржани и охрабрени да завршат повисок степен на образование, на што 18% од испитаниците/испитаничките одговорија негативно. Тоа значи дека вкупно 106 испитанички, односно 17.6% од вкупниот број испитанички, не биле охрабрени од членовите на своето семејство да го продолжат образованието и да завршат повисок степен на образование.

Дали во вашето семејство девојчињата се охрабруваат да завршат повисок степен на образование?

Родовите стереотипи се сè уште сеприсутни во семејствата на младите лица, па така притисоци од членовите на семејството да се избере одредена област на образование, или пак ограничувањето да не се продолжи со образование ја загрозува иднината на младите луѓе.

Девојчињата се подобри на училиште од момчињата

Како што можевме да забележиме од погоресподелените државни статистики и овој родоv стереотип е неvистинит, па така ниту 80.6% од испитаничките, ниту 75.8% од испитаниците се согласуваат со него.

Девојчињата не ги интересираат наука, технологија, инженерство и математика како момчињата

Статистиката покажува дека овој родоv стереотип сè уште има влијание врз изборот на образование кај младите момчиња. 81.2% од испитаничките и 73.9% од испитаниците не сметаат дека момчињата треба да се занимаваат само со спорт и да ги избегнуваат уметничките области.

Момчињата треба да се занимаваат со спорт, а не со танцување, сликање и музика

Младите испитаници во многу мал дел, околу 10 до 15% проценти имаат родоv стереотипни размислувања кога е изборот на образование во прашање. Константно како и во врска со другите родоv стереотипи околу 11% од испитаниците не се запознаени или пак не сакаат да го искажат своето мислење во врска со даден родоv стереотип.

Пазар на труд

Вкупното работоспособно население во 2022 година изнесува 1 464 493. Од ова население 323 200 се млади на возраст од 15 до 29 години или 22,5% од вкупното работоспособно население. Од родов аспект, распределбата на работоспособното младо население според пол е идентична во однос на возрастните групи; повеќе се застапени млади лица од машки пол – за над 2% во однос на младите лица од женски пол.

Работоспособно население, 2022 година			
Возрасни групи	Вкупно	Мажи	Жени
15 - 19	103 024	52 902	50 122
20 - 24	106 273	54 408	51 865
25 - 29	113 903	58 313	55 589
Вкупно	323 200	165 623	157 577

Кога станува збор за активноста на младите на пазарот на трудот во Северна Македонија, според податоците објавени од Државниот завод за статистика³⁵ стапките на невработеност се највисоки токму кај младото население, а родовиот јаз е особено забележителен кај младите на возраст од 20 до 24 години. Највисока стапка на невработеност од 47.8 има кај возрасната група од 15 до 19 години, кои се сè уште во образовниот процес, со незначителна разлика помеѓу момчињата и девојчињата.

Следна највисока стапка на невработеност е кај младите на возраст од 20 до 24 години, каде што стапката за младите жени 37.3 е за 10 проценти поголема од онаа кај мажите 27.1. Стапката на вработеност кај оваа возрасна група е исто така исклучително различна, односно само 23.3 за девојките и 45.6 за момците што претставува родов јаз од 22.3%. Кај младите на возраст од 25 до 29 години стапката на невработеност постепено се намалува и изнесува 17.7 сум за младите жени што е за речиси 5 проценти помала од онаа кај младите мажи која изнесува 22.3, но сепак стапката на вработеност е повторно поголема за младите мажи од оваа група 67.4 наспроти 57.4 за младите жени.

Возрасна група	Стапка на активност			Стапка на активност			Стапка на невработеност		
	Вкупно	Мажи	Жени	Вкупно	Мажи	Жени	Вкупно	Мажи	Жени
15 - 19	6.0	8.7	3.2	3.1	4.5	1.6	47.8	47.5	48.8
20 - 24	50.2	62.5	37.2	34.7	45.6	23.3	30.8	27.1	37.3
25 - 29	78.4	86.7	62.5	62.5	67.4	57.4	20.3	22.3	17

Табела 2. Стапки на активност на млади на возраст 15-29 години според полот, 2022

35. Државен завод за статистика 2022, достапно онлајн на https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_PazarNaTrud_StapkiDrugilIndikatorii/006_PazTrud_Mk_aktivnost_ml.px/

Извештајот на Европската комисија за напредокот на Северна Македонија за 2022³⁶, потврди високо ниво на невработеност кај младите лица (15-24 години) од 30,9%, но го истакнува спроведувањето на Младинската гаранција како значајна мерка која придонесува за унапредување на положбата и активирање на младите на пазарот на трудот. Дополнително, Европската комисија ја посочува потребата од континуирано спроведување на активните мерки за вработување за млади, вклучително и жени, лица со попреченост и Роми во наредните години. Дополнително, во Извештајот е наведено и присуството на родов јаз и родови стереотипи на пазарот на трудот во С. Македонија³⁷. Имајќи предвид дека за речиси 83% од младите испитаници/испитанички, родово еднакво општество подразбира и имање еднаков пристап и можности за економско учество, пазарот на трудот во РС Македонија можеме да го оцениме како родово нееднаков.

Родовите стереотипи се сеприсутни на пазарот на трудот во Северна Македонија, па така постои и родова професионална сегрегација што значи дека жените и мажите имаат тенденција да бидат значително позастапени во одредени сектори, најчесто тоа е случај да се истите области во кои имаат завршено професионално образование. Жените преовладуваат во финансискиот, образовниот и во здравствениот сектор, додека големо мнозинство од вработените во рударството, градежништвото и во транспортот се мажи. Мажите почесто се работодавачи или работници за сопствена сметка, додека жените обично работат како вработени лица – само ¼, односно 26,7% од работодавците се жени. Жените се многу почесто неплатени семејни работници - неплатена домашна работа и грижа – две третини од неплатените семејни работници се жени.

Наодите од истражувањето покажуваат дека речиси еднаков број испитаници, независно дали од урбана или од рурална средина, сметаат дека постојат, односно дека не постојат „машки“ и „женски“ професии. За 48,5% од вкупниот број испитаници се разликуваат или постојат „машки“ и „женски“ професии, а за 43,9% не постои оваа поделба. Нема голема разлика во размислувањето на младите жени и младите мажи кога станува збор за постоењето „машки“ и „женски“ професии за 46,4% испитанички и за 50,5% испитаници, родовите улоги влијаат на изборот на професија, додека пак 7,7% млади жени и исто толку млади мажи не знаат дали постои ваква поделба. Ако ја земеме предвид реалната сосостојба на пазарот на трудот можеме да забележиме дека повеќе од половина од младите испитаници не се свесни за постоењето на родовите улоги, стереотипите и предрасудите кои влијаат при изборот на професија или пак при изборот на кандидат/кандидатка од страна на работодавачите. Сепак, ваквите ставови можат да бидат и предизвикани од лично убедување и перцепција кај младите луѓе кои сè повеќе ги позитивизираат своите ставови за родовата еднаквост и помалку подлежат на родовите улоги и норми во општеството.

36. Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година, достапен онлајн на https://www.sep.gov.mk/-data/file/Pregovori/SWD_2022_337_7_EN_North%20Macedonia_MK2.docx

37. Ibid.

Интересно е да се забележи дека помладите испитаници, односно девојчињата и момчињата на возраст од 15 до 19 години, кои се всушност и најмалку активни на пазарот на трудот, во значително поголем процент 51% веруваат дека не постојат „машки“ и „женски“ професии. Неактивноста на пазарот на трудот, а со самото тоа и немањето искуство со барање работа, прегледување огласи за вработување, учествување во интервјуа со работодавачи покажува дека младите на оваа возраст сè уште не се соочиле со родовата дискриминација и не ја препознаваат. Најактивната возрасна група млади луѓе на пазарот на труд, односно испитаниците и испитаничите на возраст од 25 - 29 години, со високи 54,9% сметаат дека сè уште постои поделба на „машки“ и „женски“ професии во општеството. Дополнително, постои разлика во ставовите на младите луѓе од различни етнички групи по ова прашање. Ставот на 56,3% од младите испитаници и испитанички од албанска етничка припадност и на 47,4% од младите испитаници и испитанички од македонска етничка припадност е дека во општеството постои поделба на „машки“ и „женски“ професии. За разлика од нив, само 20% од младите испитаници и испитанички од ромска етничка припадност се согласуваат.

Законот за работни односи ги штити жените кои се во работен однос на неопределено време доколку останат бремени, но не и доколку се вработени на определено време. Со Законот за заштита и спречување на дискриминација пак се штитат кандидатите за вработување од дискриминација по кој било основ, но во реалноста состојбата е поинаква. Истражувањата³⁸ покажуваат дека многу често, при вработувањето, младите жени се дискриминирани поради можноста да останат бремени доколку сè уште немаат деца, имаат само едно мало дете во претшколска возраст и можноста да останат бремени со второ, како и кога имаат две или повеќе деца на претшколска возраст под претпоставката дека често ќе бараат отсуство за боледување. Оваа дискриминација настанува врз основа на сексизам и ејџизам.

Жените се премногу емотивни за да преземат одредени видови работа, особено додека се бремени.

Младите не се имуни на овие родови стереотипи поврзани со бременост на жените, па така за 22.9% од испитаничките и 26.5% од испитаниците сметаат дека жените при бременост не можат да извршуваат одредени работни обврски поради својата емотивна состојба, околу 15% од испитаниците/испитаничките немаат став по ова прашање или не сакаат да го произнесат.

38. Родово базирана дискриминација и работничките права во Северна Македонија (2019) Реактор, достапно онлајн на <https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2020/05/Gender-based-discrimination-in-N.Macedonia-MK.pdf>

Жените со деца се помалку посветени на својата професионална работа.

Во општеството постои еден двоен стандард кој ги засега жените. Доколку се мајки на нив се гледа како на вработени кои не можат доволно да се посветат на работата, односно да работат прекувремена работа, но исто така доколку работат се смета дека не можат да бидат доволно време добри мајки и сопруги бидејќи не посветуваат доволно време на децата и сопрузите. Една петтина од испитаниците сметаат дека жените кои имаат деца се помалку посветени на својата професија, додека пак 72.1% од испитаничките не се согласуваат со овој родов стереотип, кој вообичаено е насочен само кон жените, а најчесто во него веруваат мажите. Ваквите предрасуди ги оневозможуваат младите жени да се вработат, па така стапката на вработеност кај младите жени во репродуктивна возраст е значително помала од онаа на мажите.

Од вкупниот број млади испитаници и испитанички на национално ниво, за повеќето или 71,4% млади нема разлика дали нивниот/нивната раководител/раководителка на работното место е маж или жена. Повеќе од младите испитаници 14.8% би избрале раководител маж, додека само 9.9% би избрале раководителка жена. 15.6% од младите испитанички би избрале за раководителка жена, а само 5% би одбрале раководител маж.

Доколку имате можност да го одберете вашиот раководител/раководителка на работното место би одбрале:

Младите беа прашани и за личните искуства и пречките при барањето работа. Па така, 39.5% од испитаничките одговориле дека би имале тешкотии при наоѓањето работа, а истото мислење го делат и 35.2% од испитаниците. 37,5% од испитаниците и испитаничките од ромска етничка припадност сметаат дека делумно имаат или би имале тешкотии при наоѓање работа/вработување, а 27,5% сметаат дека целосно имаат или би имале тешкотии. 32,7% од испитаниците и испитаничките од албанска етничка припадност сметаат дека делумно имаат или би имале тешкотии при наоѓање работа/вработување. 23,2% од испитаниците и испитаничките од македонска етничка припадност сметаат дека делумно би имале тешкотии при наоѓање работа/вработување.

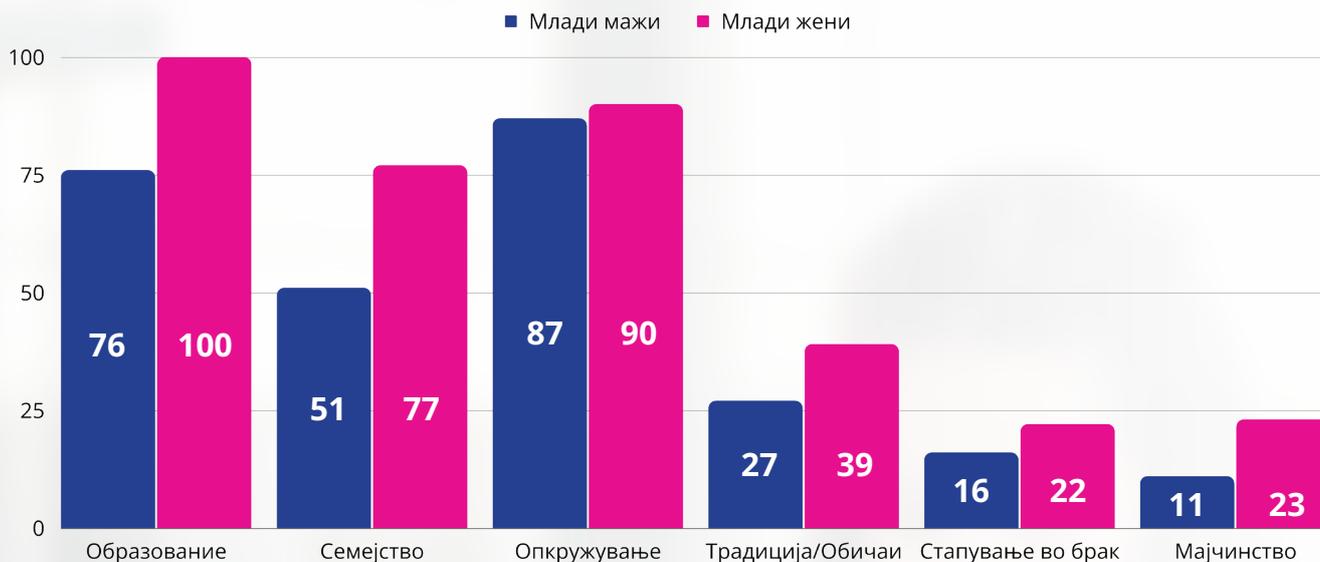
Дали имате (или би имале) тешкотии при наоѓање работа/вработување?

Како главни причини за наоѓање работа за најголем дел од младите испитанички беа наведени образованието 40% и опкружувањето 43.7%, по што следи семејството со 30.8%. Испитаниците, пак, како прва причина го наведоа опкружувањето 36%, по што следи образованието 38.2%, па семејството 25.6%. Традицијата и обичаите беа наведени како тешкотија од 15.6% испитанички и 13.6% испитаници. Поголем број млади жени сметаат дека ќе имаат повеќе тешкотии поради секоја од наведените причини, од младите мажи, при наоѓањето работа.

Некои од другите причини кои ги наведоа испитаниците/испитаничките, а поради кои сметаат дека би имале тешкотии при наоѓањето работа се следниве: бараат „силни“ мажи, врски, дискриминација, етничка припадност, здравје, искуство, лоши работни услови, недоволна побарувачка, капитализам, недостиг на работни места, нејасни описи на работно место, непотизам, ниски плати, партиски вработувања, политика, превоз, физички изглед и сл.

Кои се причините за тешкотиите при наоѓање работа?

Половина од младите испитаници/испитанички се свесни за сè уште постојната родово стереотипна поделба на професии на пазарот на трудот, додека половина не се или пак се обидуваат да ја надминат неа. Родовите стереотипи во врска со способноста на жената активно да учествува на пазарот на трудот за време на бременоста и мајчинството се позастапени кај младите мажи.

Политичка активност и учество во донесувањето одлуки

Од 1991 година наваму, ниту една жена не е избрана за Претседател на Северна Македонија, за Премиер на Владата на Северна Македонија, ниту за Претседател на Собранието на Северна Македонија. Две преодни влади на Северна Македонија беа предводени од премиерка, и двете на кратки периоди во 2004 година – 21 ден и 24 дена³⁹.

Бројот на жени пратенички во Собранието на Република Северна Македонија е зголемен и се одржува благодарение на афирмативните законски мерки.

Во 2021 година, 40.2% од избраните пратеници беа жени, додека на крајот на 2022 година процентот на жени во Собранието на Република Северна Македонија достигна 42.5%.

Родовата нееднаквост е сеприсутна и на министерските позиции во извршната власт. Во последните две влади, избрани во 2017 и во 2022 година, бројот на министерки се зголеми на четири, односно 16.7 %. Бројот на жени донесувачки на одлуки е најмал на локално ниво. Во 2021 година, од вкупно 27 жени кандидатки, за градоначалнички беа избрани две жени од вкупно 81 градоначалник, за 80 општини и градот Скопје.

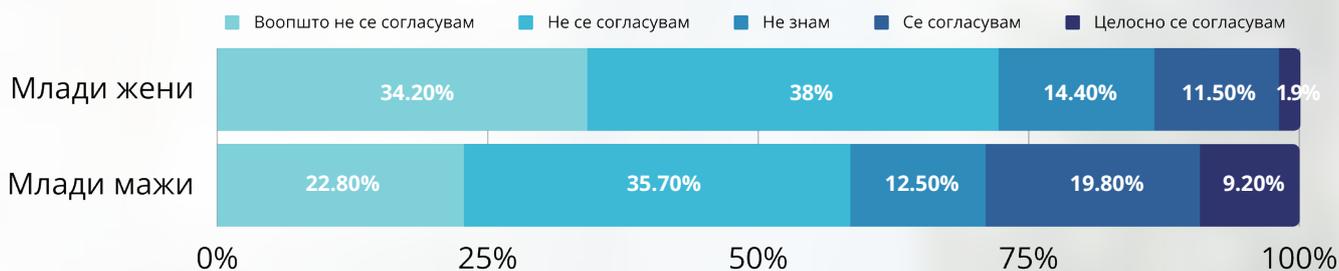
39. Жените и мажите во Северна Македонија: Статистички портрет на трендовите во областа на родовата еднаквост (2022), ДЗС, достапно онлајн на https://www.stat.gov.mk/Publikacii/2022/MK_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf

Жените се исто така речиси четири пати помалку застапени од мажите на позиции за донесување одлуки во компаниите во Северна Македонија⁴⁰.

Истражувањата⁴¹ покажуваат дека говорот на омраза и насилството кон жените во политиката е секојдневие, како на собраниската говорница од страна на мажите пратеници, така и во медиумите, но и на социјалните мрежи. На локалните избори во 2021 година за градоначалничка на Општина Куманово за прв пат се кандидираше најмлада жена, на 21-годишна возраст, но за време на дебатна емисија на национална телевизија во која беа повикани сите останати мажи кандидати за градоначалници на Општина Куманово, таа не беше поканета⁴².

Дополнително, на локалните избори во 2021 година една четвртина од советниците на кандидатските листи беа млади лица на возраст од 18 до 29 години. Кај кандидатите за градоначалници само 3% (две млади жени и еден млад маж) од вкупно 301 кандидат се кандидираа за градоначалници и ниту еден не беше избран⁴³.

Мажите по природа се лидери

29% од младите мажи сметаат дека тие по природа се лидери, додека 72.20% од испитаничките и 58.50% од испитаниците не се сложуваат и не веруваат во овој родов стереотип.

Вистина е дека дистрибуцијата на моќ во државата е нееднаква, мажите добиваат многу повеќе лидерски позиции во однос на жените. Сепак, ова не е резултат на природна, биолошка предиспозиција на мажите туку на патријархалниот систем, родови норми и улоги низ годините одржувани со стереотипи и предрасуди за улогата на жената во општеството.

71% од испитаничките и 63.4% од испитаниците сметаа дека жените и мажите треба еднакво да учествуваат во донесувањето одлуки во Северна Македонија.

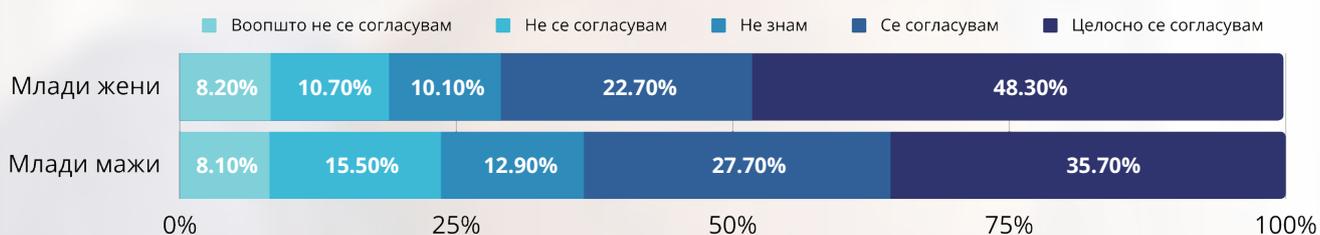
40. Жените и мажите во Северна Македонија (2023) ДЗС, достапна онлајн на <https://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija.aspx?id=23>

41. Насилство врз жените во политичките партии во Северна Македонија (2020) НДИ, достапно онлајн на <https://www.ndi.org/sites/default/files/Win%20with%20Women%20VAW-PP%20Assessment%20Report%20MK.pdf>

42. Димитровска: На ТВ-дебата нема место ако некој процени дека кандидат/кандидатка нема да влијае на изборните резултати (2021) <https://civilmedia.mk/dimitrovska-na-tv-debata-nema-mesto-ako-nekoj-protseni-deka-kandidat-ka-nema-da-vlijae-na-izbornite-rezultati/>

43. Колку млади ќе има на гласачките ливчиња на локалните избори [Инфографик] (2021), МОФ, <https://www.radio-mof.mk/kolku-mladi-ke-ima-na-glasachkite-livchinja-na-lokalnite-izbori-infografik/#prettyPhoto>

Мажите и жените треба еднакво да учествуваат во донесувањето одлуки во РСМ

Помалку од половина, односно 48.9% испитаници сметаат дека бројот на жените и мажите на раководни позиции треба да биде ист, додека ова е став на 60.9% од испитаничките. Дури 31.5% испитаници и 24.1% испитанички не сметаа дека потребен е родов баланс на раководните позиции, односно поддржуваат родова дискриминација.

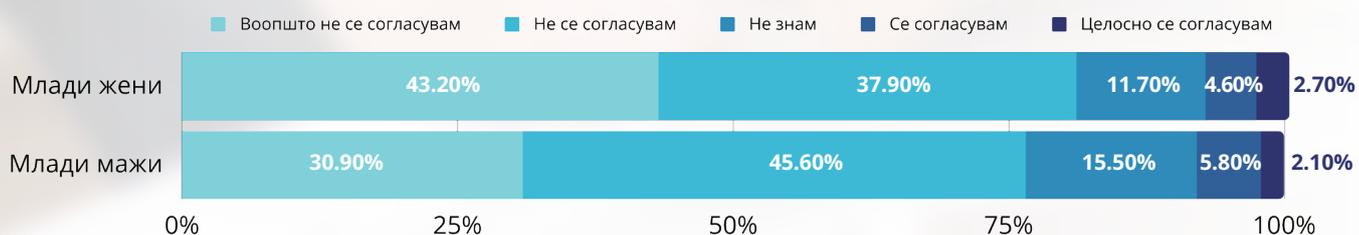
Бројот на жените и мажите на раководни позиции треба да биде ист

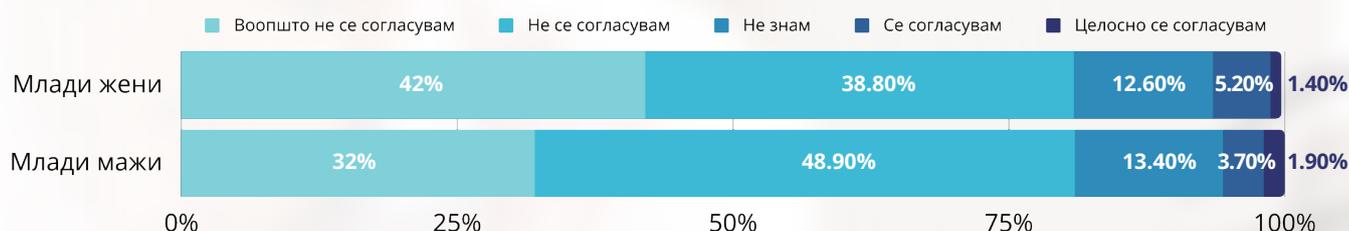
81.9% од жените и 76.5% од мажите не сметаат дека раководната позиција на жената ја намалува или оневозможува нејзината улога на мајка и сопруга во приватниот живот. Сличен процент, 80.8% од испитаничките и 80.9% од испитаниците исто така сметаат дека раководната позиција на мажот нема да ја загорзи неговата улога како татко или сопруг.

Тоа што е интересно е дека 2,1 проценти испитаници кои одговориле дека не знаат и 2,3 проценти испитаници кои одговориле дека жените нема да бидат добри сопруги и мајки доколку се на раководни позиции, оваа родово стереотипно размислување го немаат кога станува збор за мажите на раководни позиции и нивната улога во семејството. Овој општествен притисок е генерално насочен кон жените.

Жените кои се на раководни позиции не можат да бидат добри сопруги и мајки

Мажите кои се на раководни позиции не може да бидат добри сопрузи и татковци

Околу 30% од младите испитаници мажи имаат родово стереотипно размислување кога станува збор за учеството во донесувањето одлуки на жените и „природата“ на мажите да бидат лидери. Иако мнозинството испитаници смета дека жените и мажите треба еднакво да учествуваат во донесувањето одлуки во Северна Македонија, речиси секој трет испитаник и секоја четврта испитаничка не смета дека е потребен родов баланс на раководните позиции. Позитивно е тоа што најголем дел од испитаничките и испитаниците не сметаат дека раководната позиција може да му наштети на приватниот живот, ниту на жената како мајка и сопруга, ниту на мажот како татко и сопруг.

Грижа за домот и семејството

Неплатената работа за неа вклучува грижа за деца, стари и болни лица, како и перење, готвење, чистење, пазарење и помагање на другите семејства во нивните задолженија. Неплатената работа вклучува и собирање храна, гориво и вода и друго обезбедување енергија, неформална неплатена работа, семејна работа во земјоделството итн⁴⁴.

Според истражувањето на Реактор, жените во Северна Македонија извршуваат 72,5% од вкупната неплатена работа за грижа, додека придонесот на мажите едвај надминува една четвртина од вкупниот обем на работа⁴⁵. Официјалната статистика за Република Северна Македонија според спроведените анкети за користење на времето, кои анализираат како луѓето го користат своето време секојдневно, ја потврдува стереотипната родова поделба. Жените секој ден трошат 18 пати повеќе време за миење садови, 12 пати повеќе време за чистење, 9 пати повеќе време за готвење и 3 пати повеќе време за грижа околу децата од нивните партнери⁴⁶.

Доколку неплатената работа за грижа од страна на жените во Северна Македонија се вреднува со минимална плата, таа би имала монетарна вредност од речиси две милијарди евра или точно 1,917,895,508 евра, што е 17,18% од бруто-домашниот производ (БДП) за 2019 година⁴⁷.

44. OECD, Quick Guide to What and How: Unpaid Care Work <https://www.oecd.org/dac/gender-development/47565971.pdf>

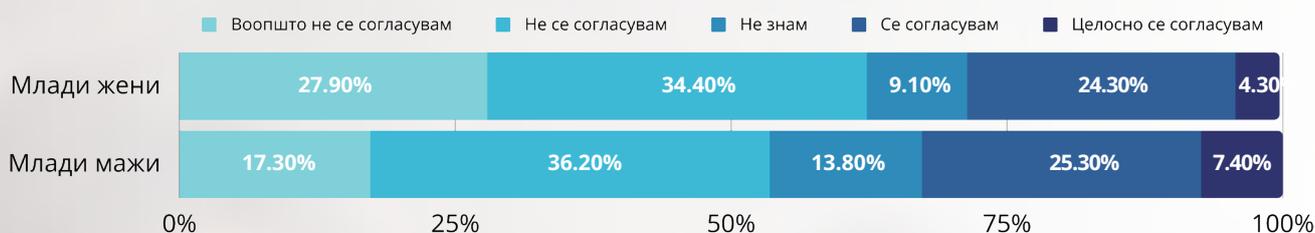
45. Мажите и грижата (МиГ): Грижлив маскулинитет во Северна Македонија (2021), Реактор, достапно онлајн на https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/menincare_web_mk.pdf

46. Анкета за користење на времето (2015) ДЗС, достапно онлајн на <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.15.20.pdf>

47. Мажите и грижата (МиГ): Грижлив маскулинитет во Северна Македонија (2021), Реактор, достапно онлајн на https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/menincare_web_mk.pdf

Повеќето или 76,8% од младите испитаници (74.6%) и испитанички (78,4%) на национално ниво слушнале за неплатен семеен труд. За неплатен семеен труд не слушнале поголем процент испитаници од машки пол 17,3%, во однос на испитанички од женски пол 14,4%. Загрижувачки е фактот што 32.7% испитаници и 28.60% испитанички, односно млади лица, сметаат дека жените се предодредени за грижа за децата и семејството.

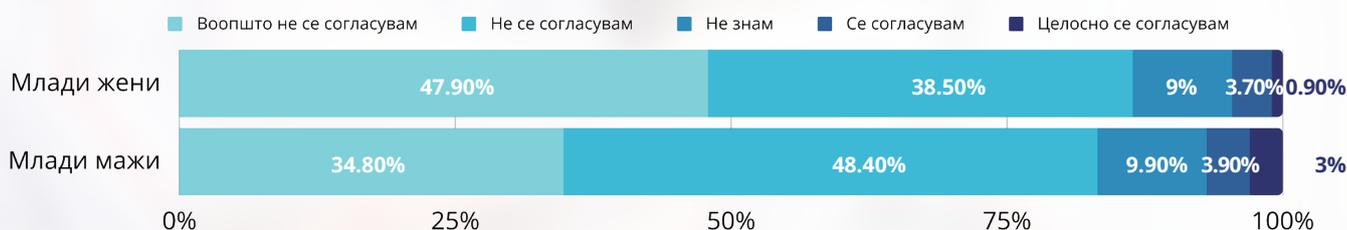
Жените по природа се предодредени за грижа за децата и семејството

Позитивно е тоа што мнозинството млади лица (84%), како мажи, така и жени, немаат негативен став кон мажите кои поминуваат време со семејството или пак решиле да земат отсуство поради грижа за детето. Во нашата држава татковците имаат право на платено родителско отсуство само доколку го преземат родителското отсуство од мајката, односно само едниот од двата родитела може да користи платено отсуство поради грижа за новороденче.

Во периодот од 2017 до 2021 година вкупно 290 татковци користеле отсуство поради грижа за новороденче. Сè уште присутниот патријархален начин на размислување, стравот од исмејување од околината, но и вкоренетите стереотипи дека обврска на мажот е да заработува, а не и да ги чува децата е главна причина поради која татковците тешко го прават овој избор.

Мажите кои поминуваат време со семејството или земаат отсуство поради грижа за детето/децата се помалку мажествени

23.70% од испитаниците сметаат дека грижата за домот и децата е обврска исклучиво на жените по стапувањето во брак и раѓањето дете. Со ова не се согласуваат 70.9% од испитаничките, ниту пак 62.4% од испитаниците.

По стапување во брак и откако ќе станат мајки, жените треба да се грижат за домот и децата

Според младите жени домашните обврски околу грижата за детето/децата и повозрасните лица во најголема мера треба да бидат поделени помеѓу двајцата партнери. Единствено кога станува збор за грижа за детето кога е болно поголем процент, односно 11.5% сметаат дека мајката треба да се грижи за болното дете, 9% сметаат дека мајката е одговорна за воспитувањето, а 7% за генерална грижа за децата.

Според младите жени кој треба да биде главно одговорен за домашни обврски поврзани со децата?

Младите мажи, исто така, кога станува збор за грижа за децата генерално сметаат дека обврските треба да бидат поделени помеѓу двајцата партнери. Родовите стереотипи се присутни слично како и кај испитаничките, 12.2% сметаат дека мајката е одговорна за генералната грижа за детето, 10.2% сметаат дека мајката е одговорна за грижа за болно дете, а 7.10% сметаат дека жената треба да се грижи за други повозрасни лица од поширокиот круг на семејството. Вкупно 6.9% сметаат дека мајката треба да се грижи за воспитувањето на детето, а пак 6.2% за гледање едукативни материјали заедно со детето. Кога станува збор за организирање на социјалниот живот, како испитаниците така и испитаничките сметаат дека и двајцата се еднакво одговорни. Интересно е што не се забележани поголеми родови стереотипи околу обезбедување емоционална поддршка во домот и семејството, ниту кај испитаниците, ниту кај испитаничките.

Според младите мажи кој треба да биде главно одговорен за домашни обврски поврзани со децата?

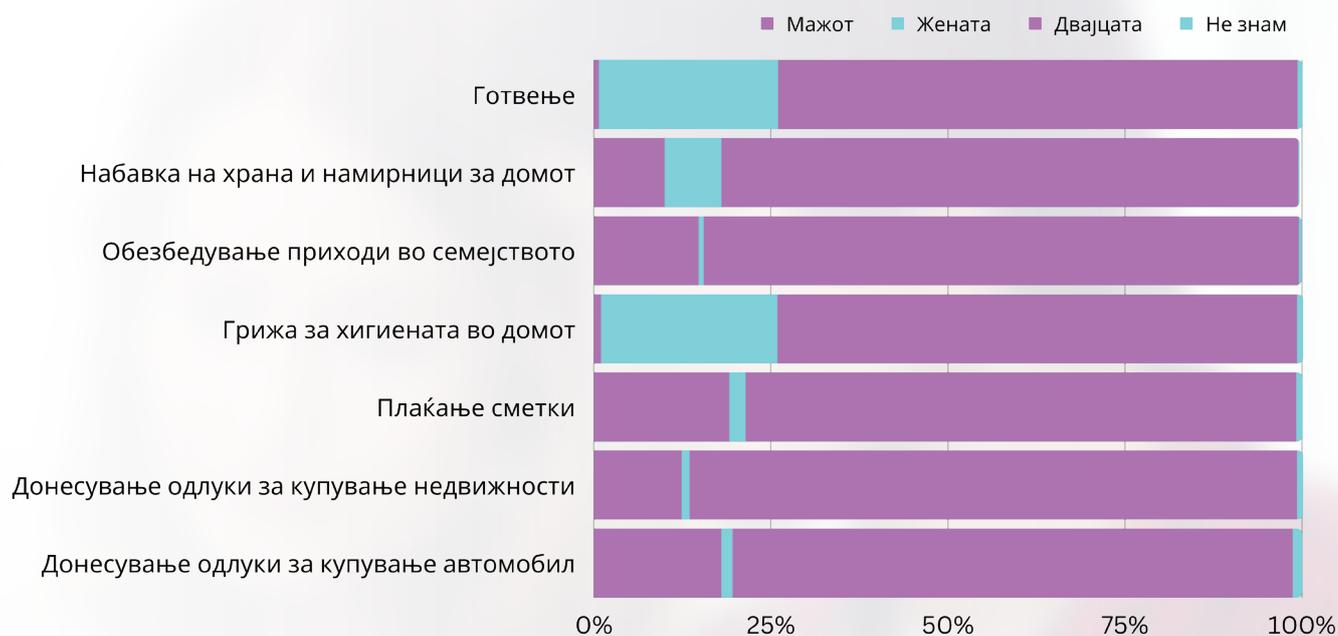

Повеќе родово стереотипни размислувања беа забележани во ставовите за грижа и одржување на домот и домаќинството. Младите беа прашани и за тоа чија грижа во домот сметаат дека се домашните обврски поврзани со одржување на просторот, па така секоја петта испитаничка смета дека грижата за хигиената во домот и готвењето се обврски на жената. Околу 15.5% од испитаничките сметаат дека плаќањето сметки како и одлуката за купување автомобил треба да ги направи мажот. 11.8% од испитаничките сметаат дека мажите се одговорни за обезбедување приходи во семејството, а 10.4% сметаат дека мажите треба да ја донесат одлуката околу купување недвижен имот. Како и да е, речиси за секоја од домашните обврски мнозинството, повеќе од 80% од испитаничките сметаат дека се заедничка одговорност и обврска на партнерите.

Според младите жени кој треба да биде главно одговорен за следните домашни обврски?

Според младите жени кој треба да биде главно одговорен за следните домашни обврски?

Како и кај испитаничките, така и кај испитаниците се застапени истите родови стереотипи, но почесто. Секој петти испитаник смета дека готвењето и одржувањето на хигиената е обврска на жената. Секој петти испитаник смета дека мажот е одговорен за плаќање на сметките, а пак 18% сметаат дека одлуката за купување автомобил треба да ја донесе мажот. Дополнително, 14.8% од испитаниците сметаат дека мажите се одговорни за обезбедување приход во семејството, а 12.4% одлуката за купување недвижен имот му ја даваат на мажот. Сепак, како и кај испитаничките, мнозинството, односно повеќе од 75% од испитаниците сметаат дека домашните обврски треба да бидат поделени помеѓу двајцата партнери.

Родовите стереотипи се научени, длабоко вкоренети во домот, во партнерските односи, во опкружувањето, но родово сензитивното размислување и ставовите на младите, може да придонесат кон нивно менување и намалување на штетните влијанија.

Како да се подобри статусот на девојките/жените во општеството?

Младите беа прашани и за начините на кои сметаат дека може да се подобри статусот на девојките и жените во општеството, а тие ги дадоа следниве препораки:

- Поголемо вклучување на девојките/жените во донесување одлуки - препорака од 27,4% млади од машки пол и 26,8% млади од женски пол; од 30,3% млади од албанска етничка припадност; од 27,5% млади од ромска етничка припадност и од 26,1% млади од македонска етничка припадност.

- Да се креира поволна средина за поголем активизам на младите девојки/жени на локално ниво - препорака од 21,9% млади од машки пол и 23,3% млади од женски пол; од 28,3% млади од албанска етничка припадност; од 20,6% млади од македонска етничка припадност и од 20% млади од ромска етничка припадност.
- Да се унапредат условите во образовниот систем и да се креираат можности за вработување - препорака од 20,8% млади од машки пол и 19,9% млади од женски пол; од 25% млади од ромска етничка припадност; од 23,3% млади од македонска етничка припадност и од 13% млади од албанска етничка припадност.
- Да се овозможи поголем пристап до информации за можности кои се нудат за жените/девојките - препорака од 15,2% од младите момчиња/мажи и девојки/жени; од 15,7% млади од машки пол и 14,8% млади од женски пол; од 16,3% млади од албанска етничка припадност; од 14,7% млади од македонска етничка припадност и од 10% млади од албанска етничка припадност.
- Да се обезбедат фондови за јакнење капацитети и меки вештини, потребни за вработливост кај девојките/жените - препорака од 12% од младите момчиња/мажи и девојки/жени; од 11% млади од машки пол и 13,1% млади од женски пол; од 17% млади од ромска етничка припадност; од 11,8% млади од македонска етничка припадност и од 13,3% млади од албанска етничка припадност.

Други препораки наведени од 2,6% од испитаниците и испитаничките:

- Да постои центар за заштита од семејно насилство за жените и пристап до ресурси за истото;
- Да се едуцира општеството;
- Да се обезбедат фондови (меѓународни и домашни) за јакнење на капацитети и јакнење меки вештини, потребни за вработливост кај девојките/жените;
- Обуки за правата на жените;
- Развој на вештини;
- Стипендии за девојките.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Младите во Северна Македонија имаат делумно развиена свест за значењето и потребата од зајакнување на родовата еднаквост. Повеќе од 90% од младите слушнале за терминот родова еднаквост, сепак околу 20-25% од испитаниците, односно 1/5 од младите, не се доволно запознаени со значењето и суштината на концептот на родовата еднаквост. Иако младите се делумно запознаени со придобивките од родовата еднаквост, односно кои услови треба да ги исполнува едно општество за да постигне целосна родова еднаквост, сепак информираноста е нецелосна и има потреба од подигање на свеста и родова сензибилизација на младите.

Родовите стереотипи кај младите се пред сè поврзани со однесувањето на момчињата и девојчињата, нивниот надворешен изглед, односно облеката, како и карактеристиките кои би требало да ги имаат жените и мажите, пасивноста наспроти доминантноста. Родовите стереотипи се длабоко интернализирани и не можат да се променат за краток временски период. Младите жени се помалку подложни на родови стереотипи, од младите мажи. Се забележува дека младите мажи особено ги отфрлаат родовите стереотипи кои се поврзани со очекувањата од нив самите, додека пак почесто ги поддржуваат оние насочени кон жените.

Родовите стереотипи се сè уште сеприсутни во семејствата на младите лица, па така притисоци од членовите на семејството да се избере одредена област на образование, или пак ограничувањето да не се продолжи со образование ја загрозува иднината на младите луѓе. Сепак, младите испитаници во многу мал дел, околу 10 до 15% проценти имаат родово стереотипни размислувања кога е изборот на образование во прашање. Половина од младите испитаници/испитанички се свесни за сè уште постојната родово стереотипна поделба на професии на пазарот на трудот, додека половина не се или пак се обидуваат да ја надминат неа. Родовите стереотипи во врска со способноста на жената активно да учествува на пазарот на трудот за време на бременоста и мајчинството се позастапени кај младите мажи. Дополнително, од вкупниот број млади испитаници и испитанички на национално ниво, за повеќето или 71,4% млади нема разлика дали нивниот/нивната раководител/раководителка на работното место е маж или жена.

Околу 30% од младите испитаници мажи имаат родово стереотипно размислување кога станува збор за учество во донесувањето одлуки на жените и „природата“ на мажите да бидат лидери. Иако мнозинството испитаници смета дека жените и мажите треба еднакво да учествуваат во донесувањето одлуки во Северна Македонија речиси секој трет испитаник и секоја четврта испитаничка не смета дека е потребен родов баланс на

на раководните позиции. Позитивно е тоа што најголем дел од испитаничките и испитаниците не сметаат дека раководната позиција може да му наштети на приватниот живот, ниту на жената како мајка и сопруга, ниту на мажот како татко и сопруг. Повеќе родово стереотипни размислувања беа забележани во ставовите за грижа и одржување на домот и домаќинството. Па така, секој четврти испитаник смета дека жената има обврска да се грижи за хигиената во домот и да подготвува храна. Секој петти испитаник смета и дека мажот е одговорен за плаќање на сметките, а пак 18% сметаат дека одлуката за купување автомобил треба да ја донесе мажот. Родовите стереотипи се научени, длабоко вкоренети во домот, во партнерските односи, во опкружувањето, но родово сензитивното размислување и ставовите на младите, може да придонесат кон нивно менување и намалување на штетните влијанија.

Со цел долгорочно зајакнување на родовата еднаквост на национално ниво и втемелување на принципот на родова еднаквост кај младите луѓе во Северна Македонија се препорачуваат следниве активности:

- Законот за младинско учество и младински политики е родово неутрален, односно не посветува внимание на специфичните потреби на различните групи на младите луѓе. Потребно е ревидирање на Законот и подготовка на процена на влијанието на законот врз родовата еднаквост. Процената би овозможила да се воведат родови перспектива која ќе им одговара на различните потреби на младите жени и мажи. Дополнително, како земја кандидат за членка на ЕУ, ЗМУМП треба да е во согласност со Европските политики односно со Стратегијата за млади на Европската Унија 2019 – 2027, каде што родовата еднаквост е приоритет, како и да придонесе кон остварувањето на стратешките области од Стратегијата за родова еднаквост 2018-2023 година на Советот на Европа.
- При креирањето на која било младинска политика или програма на национално и локално ниво да се направи процена на влијанието врз родовата еднаквост.
- При креирањето на локалните младински совети да се внимава на застапеноста на половите, но и на возрастните групи. Најмалку 40% од членовите да бидат од помалку застапениот пол, како и да се поставуваат млади жени за претседателки на младинските совети.
- Министерството за образование и наука, меѓународните организации како и амбасадите да обезбедат стипендии за млади во дефицитарните струки, каде што се запишуваат помалку момчиња или помалку девојчиња.
- Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија во соработка со Министерството за труд и социјална политика да обезбеди професионални обуки и/или дообуки наменети за лица од 15 до 29 години, со кои ќе се развиваат вештините на младите жени и мажи во родово нестереотипни професии.

- Подигнувањето на свеста и информирањето на младите луѓе за значењето и бенефитите од родовата еднаквост е потребно да започне во образовниот период. Младинските тела, Агенцијата за млади и спорт, како и Националниот младински совет на Северна Македонија треба да ја зајакнат својата улога во лобирањето за воведување сеопфатно сексуално образование.
- НМСМ во соработка со мрежата Стела да организира младински дебати, средби, конференции како на локално, така и на национално и на регионално ниво во кои ќе се разбиваат родовите стереотипи и предрасуди, а преку говорење на млади лица, но и возрасни, кои одбрале неконвенционални професии, како на пример жени од ИКТ-секторот, мажи кои работат како негуватели, жени кои работат како возачи на автобуси, мажи кои се танчари и сл. На овој начин ќе се поттикнат и охрабрат младите мажи и жени целосно да го остварат својот потенцијал без страв и срам од осуда во општеството.
- НМСМ да организира обуки за поткренување на свеста за родовата еднаквост и штетноста на родовите стереотипи и предрасуди со политичките подмладоци како и младинските организации.
- НМСМ да ги поттикне организациите членки да креираат програми, проекти и активности кои ќе ја вклучуваат родовата перспектива.
- НМСМ да организира кампања за поткревање на свеста помеѓу младите лица за штетноста на родовите стереотипи и предрасуди и промовирање позитивни вредности и начини на однесување кај младите лица со цел зајакнување на родовата еднаквост.

British Embassy
Skopje

UKaid
from the British people

Национален младински совет
на Македонија

